

HÖGSKOLAN KRISTIANSTAD

Institutionen för beteendevetenskap

C-uppsats i specialpedagogik

(41-60) 10 poäng

Vt. 2005

Bygger vi en skola för alla?

En studie av fyra nybyggda skolor

Författare: Ulf Svensson

Gunilla Westerling

Handledare: Lisbeth Ohlsson

Ulf Svensson
Gunilla Westerling

Bygger vi en skola för alla?

En studie av fyra nybyggda skolor

Abstract

Den fysiska miljön är viktig när vi vill skapa en skola som är lämplig att möta alla elever. Denna undersökning försöker ta reda på vilka krafter som styr utformandet av en ny skola.

Genom intervjuer kartläggs projekteringen av fyra nybyggda skolor. Genom fältstudier granskas också slutresultatet, det vill säga den färdiga skolan. En arkitekt intervjuas och en pågående projektering av en skolombyggnad studeras.

Arbetet ger en översikt av tidigare forskning om skolbyggnadsprojekt och undersöker om det finns en nära koppling mellan nybyggandet av skolor och pedagogiska visioner. Visionerna kan bestå av allt från att skapa en ekologisk naturskola till att skapa en skola som suddar ut gränserna mellan särskola och grundskola.

Undersökningen är viktig för att den visar att det finns ett stort personalinflytande över skolbyggnadernas utformning som är unik om vi ser det i ett historiskt perspektiv. Pedagoger och framförallt specialpedagoger behöver kunskap både om byggprocesser och om skolbyggande för att kunna hävda de specialpedagogiska intressena. God kunskap i dessa frågor är en förutsättning för att pedagogerna ska kunna tillvarata den möjlighet att påverka som givits.

Nyckelord: byggprocess, pedagogiskt rum, en skola för alla.

Innehållsförteckning

1	Inledning	7
	1.1 Bakgrund	7
	1.2 Syfte	9
	1.3 Uppsatsens disposition	9
2	Litteraturgenomgång	10
	2.1 Historik	10
	2.2 Styrdokument	12
	2.3 Teorier och konkreta exempel	13
	2.3.1 Skola 2000	13
	2.3.2 Gerestaskolan	14
	2.3.3 Waldorfskolan	16
	2.3.4 Norska skolexempel	18
	2.3.5 Utemiljön	19
	2.3.6 Barns perspektiv	21
	2.3.7 Idéer och strömningar som påverkar skolbyggandet	22
	2.4 Problemprecisering	23
3	Empirisk del	24
	3.1 Metodbeskrivning	24
	3.1.1 Urval och genomförande	24
	3.1.2 Etiska aspekter	26
	3.1.3 Bearbetning och fältstudier	26
	3.2 Resultat	26
	3.2.1 Beskrivning av fyra skolor A, B, C och D	26
	3.2.2 Intervjuer från fyra skolor	30
	3.2.3 Intervju med arkitekt	34
	3.2.4 Projekteringsprocessen vid skola E:s ombyggnad	37
	3.2.5 Slutsats	38
4	Diskussion	40
5	Sammanfattning	43
6	Referenser	44
7	Bilagor	46
	Bilaga I	46
	Bilaga II	47

Bilaga III
Bilaga IV

54
57

1 Inledning

En av specialpedagogens viktigaste uppgifter är att se och hjälpa till att åtgärda det som kan förbättras i skolmiljön för att nå ett bättre resultat. Den psykosociala miljön, samspelet mellan människorna i klassrummet, läromedel och ämnenas innehåll är viktiga faktorer. Vi glömmer ibland att tala om den fysiska miljön, det vill säga lokalerna och skolgårdarna vi är hänvisade till. Ofta är dessa byggda för att betjäna en skola med ett helt annat uppdrag än det vi har idag.

1.1 Bakgrund

Våra tankar på hur stor betydelse den fysiska skolmiljön för elevernas inläring kan ha fick vi efter studiebesök på Ättekullaskolan i Helsingborg och Dammhagsskolan i Landskrona. Vårt första intryck av skolorna var att de var präglade av en varm atmosfär. Hindberg (1999) skriver om hur vantrivsel i skolan kan vara en stressfaktor och att depressioner hos tonåringar har ökat. Kanske spelar den fysiska miljön större roll än vad vi tror.

Tiller och Tiller (2003) ger exempel på hur läraren ska ordna förhållandena i skolan så att barnen lär sig mesta möjliga under den tid de är i skolan, men också hur pedagogerna organiserar lärandet så att eleverna får lust att lära sig genom hela livet. Detta har satt igång våra funderingar på hur viktig miljön runt omkring kan vara. Det har fört våra tankar vidare på hur funderingarna går när ett skolbygge planeras och vilka intressen som får mest gehör. Ämnet är intressant eftersom specialpedagoger bl. a. ska ansvara för att skapa ett bra arbetsklimat för både barn och vuxna.

När man projekterar för att bygga eller bygga om en skola ingår ofta en stor mängd aktörer med delvis skilda mål och intressen. Dessa representerar ett stort antal yrkesfack med olika tradition vad det gäller mötesformer och beslutsgångar. Arkitekter, planerare, politiker och pedagoger har alla sina förväntningar och sina erfarenheter att bidra med vid projekteringar. Staten, kommunförbundet, hem- och skolaföreningar och fackföreningar är exempel på andra intressegrupper.

I Sverige har tidigare Skolöverstyrelsen (SÖ) ända fram till 1989 haft en styrande roll när det gäller utformandet av skolbyggnader. Detta har inneburit att kommunerna varit tvungna att följa skolöverstyrelsens riktlinjer för att få statsbidrag. SÖ har också granskat ritningar och givit direktiv utifrån dessa (Bjurström, 2002). I ett centraliserat system som detta hamnar mycket av inflytandet över byggandet hos den statliga myndigheten. Även en stor del av ansvaret för resultatet hamnar naturligtvis på Skolöverstyrelsen.

Resultatet blir att många skolor kommer att se ungefär likadana ut (en lång korridor och klassrum på rader). Kritiken mot dessa skolbyggnader har ofta varit att de blir tråkiga och opersonliga. Elever och personal har svårt att känna samhörighet med skolan (a. a.).

Idag ser det helt annorlunda ut. Decentraliseringen har inneburit att ansvaret för byggandet av skolor har delegerats till kommunerna. De har i sin tur ibland lämnat över ansvaret till kommunalnämnder och till enskilda skolor. Detta tror vi kan få effekter på utformandet av skolan. Andra aktörer än tidigare får inflytande över byggandet. I den decentraliserade processen kommer vi att tappa viss kunskap och erfarenhet medan vi kommer att vinna annan.

Armstrong, Armstrong och Barton (2000) varnar för att avreglering och decentralisering i den svenska skolan kan få en negativ inverkan på inkluderingen. Om den centrala styrningen upphör riskeras möjligheten för alla att välja skola.

“It seems reasonable to suppose that schools within a given school district may then cooperate to equip one school in the district for enrolling disabled pupils. One does not have to think too far ahead to see that this could become a giant step toward further segregation” (a.a. s.125).

Skolan har under de senare decennierna gått ifrån en hierarkisk, centralstyrd skola till en mer demokratisk och decentraliserad. Detta har inneburit att det blivit tydligare vem som dominerar skoldebatten och därmed påverkar besluten. Vi hoppas att vi genom denna undersökning, där vi vill se på hur olika intressen påverkar tillkomsten av en ny skola, även kan lära oss om hur beslutsprocessen ser ut i andra frågor. Vad, vem eller vilka har den verkliga makten över frågor som synen på kunskap, organisation, ämnesindelning med mera. Det är viktigt för oss som specialpedagoger att vi lär oss upptäcka denna dolda agenda för att kunna nå bästa resultat. Det räcker inte med att vi har ett uppdrag från skolledningen utan vi måste också ha förmågan att se vilka andra krafter vi ska arbeta med eller emot.

Eftersom samhället ständigt förändras, ändras också synen på skolans roll både vad det gäller pedagogik och på vad skolans uppdrag är. Även om det inte är enkelt att hela tiden anpassa styrdokument och organisationer så att de svarar mot samtidens krav är det ändå oftast lättare än att anpassa byggnaderna. En nybyggd skola byggs om först efter flera decennier. Det är därför nödvändigt att lyfta blicken från nuet och försöka se framåt när man planerar en ny skola. Vi har valt att se på skolbyggnaderna utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv med särskilt fokus på framtiden.

Sverige har anslutit sig till Salamanca-deklarationen (2001). Denna kan ge oss en fingervisning angående föräldrars rätt att välja utbildningsform; ”den vägledande princip som ligger till grund för denna handlingsram är att skolorna ska ge plats för alla barn, utan hänsyn till deras fysiska, intellektuella, sociala, emotionella, språkliga eller andra förutsättningar” (Salamanca-deklarationen, 2001, s.22). Tredje paragrafen tar också upp begreppet ”integrerad skola” med uppgift att utveckla en pedagogik som har förutsättningar att ge god undervisning åt alla barn, även barn med grava skador och funktionshinder. Vi behöver alltså skolor med möjlighet att ta hand om alla barn. Det är skolan som ska anpassas till barnen (Tideman, Rosenqvist, Lansheim, Ranagården & Jacobsson, 2004). Vi vill i detta arbete undersöka i vilken utsträckning dessa frågor kommer fram vid planering av om och tillbyggnad.

Vi kommer i vårt arbete att undersöka fyra skolor som byggts under senare år. Vi är intresserade av hur projekteringen gått till, vilka som deltar och hur de ser på sitt uppdrag. Kan de urskilja olika intresseriktningar bland de olika yrkesgrupperna? Vem bevakar de pedagogiska, och framför allt de specialpedagogiska intressena? Vi vill också undersöka hur resultatet, det vill säga den färdiga skolan, blir.

Vi har intervjuat specialpedagoger, skolledare, arkitekter och annan personal som har deltagit i planeringen av skolbyggena.

Parallellt med dessa undersökningar kommer vi att följa projekteringsarbetet med en skola (E). Den är en F – 6¹ skola i anslutning till fritidshem och med ca 300 elever. Skolan står inför en totalrenovering. Personalen på skolan har av sin kommun fått i uppdrag att tillsammans med arkitekten ta fram skisser på hur skolan ska se ut efter ombyggnaden. Erfarenheter därifrån kommer att redovisas parallellt med intervjuresultaten.

1.2 Syfte

Studiens syfte är att undersöka hur en byggprocess av en skola går till, samt hur ”En skola för alla”- tankarna går när en skola ska byggas eller renoveras.

1.3 Uppsatsens disposition

Rapporten är upplagd så att när undersökningens syfte och problemformulering presenterats avhandlas den litteratur som varit den teoretiska grunden för undersökningen, därefter presenteras problempreciseringen. Fyra skolor, en arkitekts synpunkter och ett ombyggnadsprojekt ingår i undersökningen. Det tredje kapitlet behandlar undersökningsmetod, resultat av undersökningen och vilka slutsatser vi dragit. I kapitel fyra följer en diskussion relaterad till litteraturen och undersökningsresultatet. Rapporten avslutas med en sammanfattning.

Eftersom de olika delarna av undersökningen är av lite olika karaktär har vi medvetet valt att växla tempus i rapporten.

¹ F – 6 skola, är en allmän benämning för en skola där förskoleklass, årskurs ett till och med årskurs sex ingår.

2 Litteraturgenomgång

För att ta reda på vad som finns dokumenterat om skolbyggnadsprojekt och hur man tagit hänsyn till det specialpedagogiska tänkandet har vi sökt både bland litteratur, tidskrifter och på Internet. Vi har börjat söka på Internet efter aktuell forskning inom områden relaterat till vår undersökning. Sökord är arkitektur, en skola för alla, skolbyggnader och skolmiljö. Litteraturen till den teoretiska bakgrunden har vi sökt på Kristianstads högskolebibliotek, Laholm och Knäreds bibliotek, Halmstads bibliotek och Libris. Vi har också sökt på Myndigheten för skolutvecklings hemsida samt gått igenom kurslitteraturen vi haft tidigare under utbildningen.

Vi har funnit att tillkomsten av skolbyggnader i Sverige är ett ganska smalt ämnesområde. Att det är tvärvetenskapligt och har sin hemvist både i pedagogens och i arkitektens fackområde syns i den litteratur som finns. Skantze (1989) har i sin doktorsavhandling ”Vad betyder skolhuset” forskat om skolhuset utifrån ett pedagogiskt perspektiv, medan Bjurströms (2004) doktorsavhandling ”att förstå skolbyggnader” sorterar under arkitektens fack. Cold (2002) som är professor för institutet för byggkonst har skrivit mycket om skolbyggnader i Norge.

I detta kapitel redogörs i korthet för vad som står i litteraturen om vilka tankar som ligger till grund för utformandet av nya skolor. Här ges en historisk tillbakablick där vi redogör för de olika ideologiska strömningar som dominerat, från folkskolans tillkomst på 1800-talet till idag. Det ges exempel på olika skolprojekt både i Sverige och i Norge som representerar olika synsätt på skolmiljöer.

2.1 Historik

Vi inleder med en allmän beskrivning över skolans utveckling och själva skolbyggnaden är inte i fokus här. För att vi ska kunna förstå vilka idéer som formar dagens skolbyggnader är det av värde att göra en tillbakablick i historien. Gårdsäter och Mitchell (1999) ger exempel på lertavlor, bevarade från den sumeriska kulturen i Mesopotamien (nuvarande Irak). Tavlorna är från förkristen tid och beskriver en pojkes skoldag. Längre fram i historien finns en mängd olika exempel på hur samhället organiserat sin skolundervisning. Gårdsäter och Mitchell (1999) frågar sig om det finns några likheter mellan dagens skola och gårdagens. De menar att det faktum att skolans undervisning skiljer sig från samhället i övrigt är en gemensam nämnare över tiden. I det vardagliga livet lärs praktiska färdigheter ut genom att man härmar, försöker och misslyckas och använder hela kroppen. Skolans uppgift har varit att ringa in en särskild kunskap, som sedan lärs ut på ett intellektuellt plan (a.a.).

Målet med att bedriva skolverksamhet har sällan varit att möta den enskilde individens behov. Istället har skolan ofta varit ett instrument för staten eller kyrkan att kontrollera befolkningen och att få medborgarna lojala med dess värderingar. I Sverige har förmedlingen av kristendomen och de kristna värderingarna varit ett uttalat mål med undervisningen. Detta mål är numera ersatt av att överföra grundläggande demokratiska värderingar till medborgarna (a.a.).

Liedman (1997) delar upp undervisningen utifrån tre olika kunskapsperspektiv:

- Kunskap av värde för ekonomin i samhället, d v s sådan kunskap som bidrar till tillväxt och ökad välfärd.
- Kunskap som är av värde för det rådande politiska systemet. Detta perspektiv är viktigt i dagens skola eftersom demokrati bygger på att individerna är fördomsfria och har tillräcklig kunskap för att kunna påverka samhället.
- Kunskap av värde för den enskilde. Ett argument för att öka kunskapen hos individen är att den ger sammanhang och förståelse och detta gör därmed personens liv rikare.

För att få ett fungerande demokratiskt samhälle är alla tre kategorierna nödvändiga, enligt författarna. Individen står i centrum och förväntas ha de kunskaper och värderingar som behövs. För att värna om den demokratiska utvecklingen och tillgodose individens behov måste vi också ha en fungerande samhällsekonomi.

Gårdsäter och Mitchell (1999) skriver om de första svenska skolorna som kommit till på medeltiden och inrättas av kyrkan. Latin och teologi är de enda läsåmnena i dessa domskolor, klosterskolor och stadsskolor. Disciplinen är hård och det övergripande målet är att stärka kristendomens ställning och att göra befolkningen gudfruktig. Reformationen i mitten av 1500-talet innebär att kungen och staten får mer inflytande över vad som lärs ut i skolorna. Lojalitet med kung och överhet blir ett mål med undervisningen.

Det är bara adelns, prästernas och borgarnas barn som får gå i skolan, enligt Gårdsäter och Mitchell (1995). Eftersom de högre stånden bara utgör cirka 10 procent av befolkningen och det bara är pojkar som får gå i skola, är det endast en liten del som får tillgång till denna form av utbildning. Detta innebär inte att övriga står helt utan skola. Ett system med organiserad och lagstadgad undervisning har funnits i Sverige sedan 1600-talet. Katekesläsningstvång och husförhör bidrar både till ökad läskunnighet och ökade kristendomskunskaper (a.a.). På 1600- och 1700-talet växer ett fåtal skolor fram som är till för allmogen, ibland genom privata initiativ, ibland i kyrkans regi (Skantze, 1989).

Gårdsäter & Mitchell (1999) noterar att det dröjer fram till mitten av 1800-talet innan landet får en folkskolestadga, som ålägger varje församling att inrätta en fast skola. Genomförandet av 1842 års folkskolestadga går trögt. 1859 är det fortfarande bara 65 % av landets barn som går i skolan. Många lämnar skolan tidigt, ibland för att de anses obildbara, ibland för att de behövs i jordbruket. Kyrkan har fortfarande ett stort inflytande över undervisningen. Skolan ses ofta som en förberedelse för konfirmationsundervisningen och är inte inriktad mot högre studier. Det tar lång tid att etablera det storslaga program som folkskolereformen innebär. Hemundervisningen får stor betydelse, ambulerande skolor och provisoriska inrättningar får hjälpa till att täcka behovet av skollokaler (Carlsson & Rosén, 1961).

I och med folkskolestadgans genomförande kommer också så småningom statliga anvisningar för hur skolhuset ska utformas. I dessa talas om vikten av den estetiska utformningen. För att belysa detta hämtar Skantze (1989) ett exempel i skriften ”Normalritningar till folkskolebyggnader 1865”. Där står det att skolhuset ”får icke sakna en viss värdighet i sitt yttre”, det ska ha ”en till byggnadens karakter passande prydlighet” och ha ”vackra proportioner”. Liknande tankar kommer i uttryck i ”Normalritningar till skolanläggningar 1921”, där det står att ”Skolhuset ska först och främst vara en byggnad för barnen. Den bör därför jämväl erbjuda en vänlig och tilltalande anblick, som kommer barnen

att känna byggnaden som ett gemensamt hem". Skolbyggnaden ska också "ge upphov till "en känsla av trevnad och behag".

Skantze (1989) skriver att från 1940-talet och framåt har funktionella och organisatoriska aspekter alltmer kommit att betonas. Effektivt lokalutnyttjande och verksamhetsanpassning betonas. Hon menar att en förskjutning från det estetiska till det mer funktionella sker i de statliga anvisningarna. "Skolbyggnaderna reduceras i mitten av 1900-talet, i myndigheternas rekommendationer, till en ytmässigt sett effektiv arbetsmaskin, anpassad till verksamhetens materiella krav och till organisationen" (a.a. s. 9).

1950-talets skola består av smala huskroppar som innehåller långa korridorer och klassrum på rad. Den karaktäristiska 70-talsskolan har en betydligt bredare huskropp vars inre delar får sitt dagsljus från ljusgårdar och takfönster. Man strävar efter att skapa ett mer flexibelt och mer effektivt lokalanvändande. Dessa rationella "systemskolor" väcker kritik. De anses opersonliga och man kritiserar skolorna både utifrån estetiska, sociala och pedagogiska tankegångar. Under 80-talet byggs inte många skolor. När 90-talets skolor byggs strävar man efter att skapa en personligare skola uppbyggd på mindre enheter. Tanken är att barnen ska uppfatta en del av skolan som sin egen. Detta är ett resultat av att en ny läroplan, Lgr 80 (1980), införts. Denna föreskriver att skolan ska organiseras i arbetsenheter. Ord som hemrum och hemvist används som metaforer. Detta kan tolkas som ett resultat av kritiken mot 70-talets skolor som anses opersonliga (Bjurström, 2002).

2.2 Styrdokument

Eftersom läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94 (1998), är ett måldokument finns inte några detaljerade direktiv om hur skolbyggnader och utemiljö ska utformas. Bjurström (2004) beskriver skolbyggnaden som ett verktyg och Wallin (2000) ser en anpassad fysisk miljö som ett nödvändigt stöd för att uppnå läroplanens mål. Går vi till de tidigare läroplanerna för grundskolan, Lgr 80 (1980), Lgr 69 (1969) och Lgr 62 (1962) finner vi endast något mer detaljerade direktiv för hur skolan bör utformas. Exempelvis står det att läsa i Lgr 80 (1980) om att skolbiblioteken bör vara tillgängliga under hela skoldagen. Vidare kräver läroplanen att skolan ska undvika ensidig katederundervisning till förmån för elevaktiva arbetsätt. Det gemensamma ansvaret för att skapa en god arbetsmiljö betonas också. "Omtanke om elevernas psykiska och fysiska hälsa skall prägla skolans arbete och miljö. Såväl lärare som skolläda, elevvårdspersonal och annan personal skall i samverkan med elever och föräldrar verka för en god arbetsmiljö." (a.a. s. 20 ff.). Även Skantze (1989) menar att det i 1960-, 70- och 80-talets läroplaner är svårt att hitta några direkta rekommendationer för hur skolbyggnaderna ska utformas. Hon menar att man får "läsa mellan raderna eller med mer eller mindre våld överföra allmänna resonemang om skolan till skolbyggnaderna för att få fram eventuella synpunkter" (a.a. s. 9).

Samma metod får vi använda för att hitta Lpo 94: s (1998) intentioner vad det gäller skolbyggnadernas utformande. Den betonar vikten av utbytet mellan olika pedagogiska synsätt. "Ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i förskoleklass, skola och fritidshem kan berika elevernas utveckling och lärande" (a.a. s. 8). Vi kan också läsa om skolans skyldighet att skapa en stimulerande miljö. "Skolan verkar i en omgivning med många kunskapskällor. Strävan skall vara att skapa de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling" (a.a. s. 9). Läroplanen kräver också att skolan ska "utveckla kontakter med kultur och arbetsliv, föreningsliv samt andra

verksamheter utanför skolan som kan berika den som lärande miljö” (a.a. s. 14). Att skapa nyfikenhet hos eleven, att låta eleven utveckla sitt eget sätt att lära och att eleven ska känna trygghet och att lära sig ta hänsyn är andra mål som läroplanen Lpo 94 (1998) sätter upp. Inte heller grundskolans kursplaner och betygskriterier (2002) ger direktiv för hur skolmiljön ska utformas. Däremot innebär målen för vad eleverna skall ha uppnått i slutet av femte respektive nionde skolåret att skolan måste uppfylla en viss standard när det gäller skolbyggnader och skolmiljö. Målet att eleven ska kunna simma och behärska nödsituationer i vattnet ställer krav på tillgång till lokaler för simundervisning. Eleven ska kunna delta i dans, lek och idrott och kunna utföra lämpliga rörelseaktiviteter. Kursplanen i musik kräver att eleven ska kunna delta i unison sång och i gruppmusicerande. Detta ställer krav på akustiken. Slöjdens mål att eleven skall kunna hantera verktyg inom såväl trä- och metall- som textilslöjd innebär att lämpliga lokaler måste finnas. I kursplanen för de naturorienterande ämnena står mycket om experimentell verksamhet, men mycket lite om hur den ska utföras.

I Salamancadeklarationen (2001) § 6 står att många länder har den erfarenheten att barn och ungdomar med behov av särskilt stöd i undervisningen uppnår bäst resultat om de integreras i de reguljära skolorna där alla lokalsamhällets barn undervisas.

Går vi ner på kommunnivå går det att hitta lokala mål för hur skolbyggnaderna ska utformas och användas. I förskoleplan och skolplan för Laholms kommun (2000) står det som mål ”att lokalerna i ökad utsträckning skall kunna användas för olika aktiviteter utanför verksamhetstid” (a.a. s. 2). I skolutvecklingsavtalet för Laholms kommun (2001) finns en strävan mot att få ändamålsenliga arbetsplatser för lärare.

2.3 Teorier och konkreta exempel

Birgerstam (2000) ger exempel på hur teori och praktik sammanvävs när hon granskar arkitekternas skissande. Under slutet på förra århundradet pågick ett antal projekt både på enskilda skolor och i litet större sammanhang som syftar till att anpassa skolbyggnaderna så de harmonierar med den pedagogik som tillämpas. Detta medför ibland förändringar även i organisation och pedagogik. Vi har valt att skriva om några av dessa skolor och skolprojekt där de pedagogiska tankarna varit med i byggprocessen.

2.3.1 Skola 2000

Skola 2000 är ett utvecklingsprojekt som inleds på 1990-talet. Tanken är att skapa en fysisk miljö anpassad till 2000-talets pedagogik. I projektet deltar ett tiotal ny- och ombyggda skolor. Parallellt med att utveckla den fysiska miljön syftar projektet till att integrera pedagogik och arbetsorganisation i konceptet. Begrepp som klass och lektion har fått stryka på foten. Dessa har ersatts med arbetsenheter och arbetspass (Wallin, 2000).

Författaren redogör för Skola 2000: s fyra mål när det gäller den fysiska miljön. Den ska vara ergonomiskt utformad, den ska vara estetiskt tilltalande, den ska bidra till en bättre psykosocial miljö och den ska vara pedagogiskt funktionell. Skolmiljön ska alltså vara ett verktyg som ska hjälpa till att reformera undervisningen så att både organisation, elev- och lärarrollen förändras.

En av skolorna som ingår i Skola 2000-projektet har i Wallins (2000) studie preciserat vad de menar med en förändrad undervisning. Undervisningen ska:

- utgå från varje enskild elev,
- betona samarbete mellan eleverna,
- tillämpa varierande arbetsformer,
- grunda sig på en holistisk² kunskapssyn med ett framtidsinriktat innehåll,
- vara ämnesövergripande,
- bedrivs i längre, sammanhängande arbetspass,
- vara inlärnings- och inte utlärningsinriktad,
- bedrivs i varierande gruppstorlek,
- använda datorn som hjälpmedel.

För att åstadkomma detta är det nödvändigt att anpassa lokalerna. Den traditionella skolbyggnaden, med stora klassrum på rad och i bästa fall något grupprum vid sidan, skapar dåliga förutsättningar för att förändra undervisningen. Speciellt gäller detta om skolan dessutom har en starkt styrd arbetsorganisation med elever indelade i klasser och undervisningen indelad i lektioner efter ett strikt schema. Att stora klassrum och långa korridorer konserverar en gammal pedagogik förklaras med att pedagogen associerar till sina egna erfarenheter när han kommer in i skolan. Därmed är det lätt att läraren faller in i en gammal syn på kunskap och undervisning. Många har också i sin pedagogutbildning undervisats på ett sätt som liknar den traditionella grundskolepedagogiken. Därför menar Wallin (2000) att en förändrad skolmiljö tvingar fram vad han kallar reflektionstväng. Med detta menar han att pedagogen måste reflektera över och frigöra sig ifrån den läsning traditionella skollokaler innebär. Nybygget medför alltså ett nytt sätt att betrakta organisation och undervisning.

Bjurström (2002) pekar på en svårighet i att utvärdera skola 2000 - konceptet. Ledningen förväntar sig både engagemang och lojalitet med de bärande idéerna i projektet och detta kan ibland hämma kritiken. Kritik från lärare i utförda utvärderingar har en tendens att ses som tecken på bristande förändringsbenägenhet. Å andra sidan framhålls personalens kritik i utvärderingen som en professionell hållning. Kritiken från personalen mot lokalerna är enligt författarna bland annat dålig akustik och dåligt inomhusklimat, de små rummens bristande flexibilitet, bristande insynsskydd i grupprummen och att det är svårt för eleverna att koncentrera sig i storarbetsrummet när många verksamheter pågår samtidigt. Ledningen betonar betydelsen av att projektet har ett brett stöd både bland skolans personal och bland politikerna. Den ser problem i att personal som arbetar med yngre barn och personal som arbetar med äldre barn representerar olika kulturer och därmed har olika syn på kunskap. Dessutom anser ledningen i undersökningen att enskilda lärare kan ha svårt att acceptera den nya lärarrollen (a.a.).

2.3.2 Gerestaskolan

Wretman (2002) beskriver i tidningen Skolbarn om Gerestaskolan i Härnösand en F - 7 skola. Från början heter skolan Johannesbergsskolan och ligger mitt inne i staden. Det är en gammal och otymplig byggnad som behöver renoveras och elevantalet har dessutom minskat så

² Holistisk, avser betraktelsesätt som intresserar sig för människan eller samhället som helhet (Rabén & Prisma, 1994)

kommunen beslutar att det ska byggas en ny skola. Den nya skolan ska byggas ihop med en befintlig särskola som består av flera byggnader och ligger i ett villaområde. Personalen ska flytta med. Vid planeringen för en ny skola anser dåvarande rektorn att det ska bli en ”ny skola” på alla plan, det ska satsas på ett nytt arbetssätt – en ny pedagogik. En skola som ska vara utåtriktad och öppen mot samhället. Många har arbetat tillsammans i många år och behöver en nytändning.

Rektorn och arkitekten formar en arbetsgrupp som består av hela skolans personal. Första steget blir att knyta ihop allas tankar om hur skolan ska formas. Arkitekten tycker det är viktigt att lägga mycket tid på idéarbetet och att alla får fundera på hur lokalerna ska användas. Efter det lägger arkitekten fram ett förslag på hur ritningen ska se ut. Ett förslag där utformningen av skolan stämmer överens med de pedagogiska tankarna (a.a.). Birgerstam (2000) skriver att för att få ett bra resultat är det viktigt att man inte har för bråttom med den slutliga formen och att inte låsa sig vid invanda tankemönster. Genom att ta tid på sig och låta idéerna belysas från många olika håll tvingas deltagarna i processen att reflektera över nya infallsvinklar och utgångspunkter.

Wretman (2002) påpekar att en del av personalen inte orkar med detta merarbete som planeringen av den nya skolan kräver. Arbetsgruppen krymper. Den arbetsgrupp som blir kvar läser pedagogik och gör studiebesök på andra skolor. Intryck och idéer därifrån diskuteras med övriga på skolan. De är också noga med att lämna lägesrapporter som dokumenteras kontinuerligt och dokumentationen används också som ett medel för att komma vidare.

Författaren menar att för att åstadkomma ett förändringsarbete hos personalen går alla i studiecirkel i fördjupad pedagogisk praktik där diskussionerna utgår från tre perspektiv:

- Barns lärande
- Vuxnas lärande
- Skolans miljö

Wretman (2002) uppfattar också att det är viktigt att alla kan grundskolans styrdokument - läroplan och kursplaner. I processen ser personalen det som betydelsefullt att diskutera frågor som t.ex. vikten av att inte avbryta ett barn i arbetet, och ge barnen tid att arbeta färdigt med uppgifter de påbörjat. Dessa diskussioner leder fram till avskaffandet av klockringning och 40-minuters lektioner, det är arbetet som ska styra tiden och inte tvärtom (a. a.).

Gerestaskolans pedagoger tänker på sin gamla skola och på hur det fungerade, sedan funderar de över vilka faktorer som omedvetet styr deras handlanden. De kommer fram till vad de vill förändra (a.a.). Cold (2002) skriver att för att komma fram till en förändring är det viktigt att fundera på vad som varit bra och hållbart samt vad som varit mindre bra under åren. Gerestaskolans personal bestämmer sig för att ha arbetsrum istället för klassrum, eftersom de associerar klassrum till ett rum där pedagogen står längst fram och styr över eleverna (Wretman, 2002). Korridoren slopas för det är ett ställe i skolan som fungerar dåligt och där många konflikter uppstår. Nu finns det genomgångar mellan rummen istället. Matsalen som är en del av den gamla skolans tristess slopas och de vuxna äter med eleverna i arbetsrummen. Skantze (1989) behandlar detta ämne när hon tar upp miljöns betydelse för lärande och utveckling. Det händer något med oss när vi går in i ett rum, vi vet hur det känns i olika miljöer. Barn och vuxna uppfattar ett rum på olika sätt. Barn använder sig av alla sina sinnen för att uppleva miljön, de tittar, luktar och känner på sakerna, går runt och tar in alla intryck med hela kroppen. Vuxna ser sig omkring och gör en värdering av helheten. Att vuxna kan

göra denna filosofiska och abstrakta analys förutsätter att de i barndomen på ett naturligt och positivt sätt får uppleva omgivningen med alla sina sinnen. Wretman (2002) menar att det är viktigt att ha med detta i tankarna när skolmiljön planeras, så våra barn också får göra dessa erfarenheter. Allt i skolan ska bilda en helhet. Arbete och studier ska ha samma värde ute som inne. Det är lärsituationen som är viktig, inte var du befinner dig. Dessa pedagogiska tankar överför arkitekten till ritningar. Gerestaskolan är ritad och byggd efter idén att arbeta lika mycket ute som inne. Från klassrummet leder en dörr ut till det största arbetsrummet, naturen. Här kan eleven välja om de vill sitta ute eller inne och jobba.

Abildtrup Johansen, Rathe och Rathe (1997) uttrycker hur viktigt det är att vi låter barnen få vara med om konstupplevelser. Detta menar de stimulerar förmågan till ett kreativt tänkande och barnet utvecklar en inställning till konsten som de lättare kan uttrycka i ord. Detta är något som Gerestaskolans personal tagit fasta på anser Wretman (2002) och därför har bildarbete och skapande arbeten hög prioritet på Gerestaskolan. Personalen tycker det estetiska är ett uttryck för vårt välbefinnande, därför är det viktigt att vi skapar en miljö som är behaglig för både barn och vuxen. På Gerestaskolan får man inte ha en privat utbildningsfilosofi och klassrummen är inte någons revir där det är tillåtet att pynta och smycka efter personligt tycke. Skolan har en gemensam grundsyn, men utifrån den får var och en utforma undervisningen på olika sätt och med olika inriktningar. Skolan är indelad i fyra hus med olika inriktningar: Vinden, Jorden, Vattnet och Elden. De har hämtat sin inspiration från Maria Montessori, Bifrostskolan i Danmark och skolor i Reggio Emilia i Italien. Som nyanställd får du en mentor som hjälper dig in i den filosofin som råder på skolan. Forsman (1997) skriver om vikten av att ha en mentor. På så sätt ges pedagogen som börjar på en ny skola en möjlighet att redan från början bli informerad om vilket arbetssätt som gäller. Ännu en betydelsefull faktor är att pedagogen aldrig är ensam, man träffas kontinuerligt och har pedagogiska samtal vilket är utvecklande.

2.3.3 Waldorfskolan

Rudolf Steiner är grundare till den antroposofiska³ rörelsen 1913 och sex år senare byggs den första "Freie Waldorfschule" i Tyskland. Efter hand byggs det flera Waldorfskolor och idag finns det 600 skolor runt om i världen varav mer än trettio ligger i Sverige (Bjurström & Stålbom, 2002).

Vidare skriver författarna att när en Waldorfskola ska byggas anlitas en arkitektfirma med erfarenhet av dessa byggnader. Både föräldrar och lärare ska vara engagerade i byggandet. Det förekommer också att barnen är med under byggandet, detta i ett pedagogiskt syfte. Allas delaktighet i bygget kan medföra en del konflikter, men anses vara mycket värdefullt för processen. Det är också vanligt att arkitekten är engagerad på byggplatsen under byggandet.

Waldorfskolorna är mest uppmärksammade för sin estetik och att de håller sig till naturens egna material. Många har blivit intresserade för de tankar, den teknik och den arkitektur som sätter sin prägel på dessa byggnader. Bjurström och Stålbom (2002) har gjort en analys på typiska komponenter som avser rum och byggnader för en Waldorfskola.

³ Andlig rörelse besläktad med teosofin. Grundades 1913 av Rudolf Steiner. Antroposofi är enligt honom den kunskap som människan på översinnlig väg kan få om den andliga världen (Rabén & Prisma, 1994).

Klassrummet i Waldorfskolan känns igen på sitt materialval, färgsättning, sina riktningar, fönstersättning, belysning och inredning. Det faktum att eleven byter klassrum efter varje år är skolans sätt att markera att eleven är på väg framåt. Andra typiska saker för skolan är klassrummens egna entréer. Samlings salen med sin stora scen är en viktig mötesplats. Hantverkshuset präglar skolan. Långa raka korridorer saknas och mycket kommunikation sker utomhus. Arkitekten har lagt stor vikt vid att få både utemiljö och lokaler att smälta in med naturen. Närheten till naturen har stor pedagogisk betydelse. Andra skolors strävan mot integration med stadsdelscentrum eller bostadskvarter saknas. Istället vill Waldorfskolan leva sitt eget liv. Fasader och yttertak präglas av okonventionella lösningar såsom fantasirika skorstenar, utvändiga trappor och träpaneler med påhittiga detaljlösningar. Värmecentralen läggs mitt i skolan detta för att markera det praktiska som har en central roll i waldorfpedagogiken (a. a.).

Bjurström och Stålbom (2002) noterar att ett klassrum på en Waldorfskola ser i stort sett ut som ett klassrum i en traditionell skola men färgsättning och valet av inredning och ljussättning är mer tongivande i denna skola. Waldorfpedagogiken bygger på antroposofi men har inte som avsikt att eleven ska göras till antroposof. Skolans målsättning är att ge eleven en konstnärlig utformad undervisning i alla ämnen. I Waldorfskolans kursplan finns ett stort utbud av konstnärliga och teoretiska ämnen.

Grundpelarna i waldorfpedagogiken är att utveckla elevens tanke, känsla och vilja. När de lägger schemat på Waldorfsskolan utgår de från människans dygnsrytm med teoretiska ämnen på förmiddagen och hantverk och rörelse på eftermiddagen detta för att motverka tröttheten. Läraren följer sin klass till åk 7 och följer med eleverna till ett nytt klassrum efter varje läsår. Varje klassrum har sin färg. De yngre barnens är röd, sedan följs hela färgskalan uppåt i åldrarna och de äldre barnens klassrum slutar i blått. Denna färgskala är inspirerad av Goethes lära om hur människan påverkas psykiskt av olika färger. Den röda associeras till känslor och den blå påverkar intellektet.

Kursplanen är 12-årig, elfte och tolfte året är gymnasium som ger behörighet för vidare studier vid högskola och universitet. Från åk 1–12 får eleven ett läsårsbrev där läraren beskriver elevens framgångar och prestationer i skolan (<http://katalogen.nu//25/1> 2005).

Den äldsta och största Waldorfbyggnaden i Sverige är Kristofferskolan och byggdes 1949. Den antroposofiske arkitekten Erik Asmussen ritade nya lokaler och 1967 är de färdiga. Kristofferskolan är byggd på en höjd och skolgården som är omhändertagen av skolbyggnader bildar två ovala grusbelagda planer, marken och byggnaderna följer nivåkurvorna. Huvudbyggnaden är byggd i sten och inrymmer en stor aula som är skolans hjärta. I denna byggnad finns också klassrum för åk 7-12, specialsalar, lärar- och administrations-rum, kök och matsal, samt elevcafé och bibliotek. Runt huvudbyggnaden ligger åtta mindre träbyggnader med plåttak. Klass 1-3 ligger i ett parhus med två klassrum. Här finns ingen korridor utan ett entrérum där barnen samlas innan de går in till sitt klassrum. Tanken med entrén är att barnen ska komma direkt ut i naturen (Bjurström & Stålbom, 2002).

Ett rum förmedlar olika budskap genom sin utformning. Ett klassrums skapar olika förväntningar hos den som kommer in i det beroende på hur det är utformat (Crafoord 1994). Bjurström och Stålbom (2002) beskriver hur Kristofferskolan markerar relationen lärare – elev genom att de yngre barnens klassrum är format som sexhörningar och innertaket lutar mot eleven, detta för att skapa riktningar i rummet. Lärarens plats är där taket är högt, eleverna sitter riktade mot läraren och skrivtavlan, allt för att framhäva lärarens betydelse. Arkitekten är med och medverkar till atmosfären i klassrummen genom inredningen,

väggarna är klädda med laserad träpanel, taken är klädda med grå träullsplattor och glödljusarmaturen med textilskärmar, spotlighten är riktad mot tavlan, höga fönster och trägolven är oljade. I entrén och på toaletterna är golven lagda med sten eller klinkers. Materialen är valda med tanke på att allt ska kunna rengöras med miljövänliga medel (a.a.).

Enligt författarna är det viktigt att klassrummen inte förlorar sin bestämda stämning som länderum och därför ligger fritidverksamheten i en annan byggnad. På 80-talet byggs hantverkshuset, här är entrén vänd mot fritidshem och förskola och dessa tre byggnader bildar en egen gård.

Årskurs 4-6 ligger i ett längre radhus med sex klassrum. Gemensamt för alla klassrum är att entrén är vänd mot den gemensamma skolgården medan fritidshem, förskola och hantverkshus bildar en egen gård. Detta med en pedagogisk tanke att barnen har utbyte av att kunna träffa varandra (Bjurström och Stålbom, 2002).

Mest känd av Waldorfskolor är kanske Solviksskolan i Järna den har blivit uppmärksammad för sin speciella arkitektur. Skolhusen utformning och att några av husen är byggda i lera och halm gör dem originella. Denna skola påbörjades 1988 och byggandet fortgår. Här går 120 elever i årskurserna 1 – 12. Rummen är olika i formen och har ingen färgsättning som är utmärkande för en Waldorfskola (a.a.).

2.3.4 Norska skolexempel

Cold (2002) beskriver skolbyggnader som byggts i Norge de senaste åren. En skolanläggning ska vara mer än en skola. Den ska vara inspirerande och stimulerande. Barn och vuxna ska känna glädje att komma dit. Det är viktigt att eleven får en positiv bild av sin skola och att det är en stimulerande lärandemiljö, även den vuxne ska känna glädje över att gå dit. Efter skoltid ska den fungera som en kulturell och social mötesplats som är öppen från morgon till kväll med kurser och fritidsaktiviteter för alla åldrar.

Det finns riktlinjer för yta, inredning, utrustning och tekniska detaljer när vi bygger en skola. Cold tycker att det är lika viktigt att vi har krav på upplevelsemässig och estetisk kvalitet. På ett försöksgymnasium i Oslo möblerar och dekorerar eleverna sitt klassrum tillsammans med sin lärare. De skapar en atmosfär som gör det trivsamt i skolan och alla känner arbetsglädje, ungdomarna stannar kvar långt efter skolans slut. Det är arkitekten och pedagogernas ansvar att skolmiljön blir estetisk tilltalande och inspirerande, men det är viktigt att de lyssnar till barnens synpunkter. Här har Cold (2002) en metod som hon kallar gåtursmetoden (se s.21).

En del pedagoger har enligt Cold en romantisk föreställning om att klassrummet ska vara hemlikt. Det pyntas med dukar och silkesblommor. Här är viktigt att det förs en diskussion mellan pedagoger om en gemensam grundsyn på hur ett lärande rum ska prydas. Abildtrup-Johansen m.fl. (1997) betonar vikten av att vi skapar en estetisk tilltalande miljö som är rik på upplevelser och stimulerar viljan till att lära. Crafoord (1994) menar att vi alla har olika uppfattningar om vad estetisk kvalitet är. Rum, form, möblering, material, färg och dekoration skapar tillsammans en helhet som vi upplever som positiv eller negativ. Våra egna upplevelser och föreställningar av omgivningen spelar självklart en roll och därför tycker Cold (2002) att det är viktigt att vi tänker tillbaka på vår egen skola när vi planerar framtidens skola. Vilka minnen vi har av skolan med dess rum och färger, och vad vi tänker på när vi känner lukter och hör ljud samt den mentala bilden vi har av skolan, lärare och kamrater. Våra

tankar om estetisk kvalitet måste innehålla sociala, kulturella och fysiska faktorer i samspel (Cold, 2002).

Vidare skriver hon att skolan ska vara en social plattform. Det är av stor betydelse att göra den attraktiv såväl inomhus som utomhus. När en del arkitekter planerar skolans inomhusmiljö hämtar de inspiration från staden. De tittar på stadskartan och markerar ställen där flest människor samlas och märker att centrala mötesplatser är torget. Därför hittar vi en del skolor i Norge som är byggda efter denna princip, ett torg med mycket ljusinsläpp via tak- och glasfönster. Runt om ligger smårum för elever som vill ha lugn. På några skolor är torget utformat som en amfiteater där trapporna fungerar som sittplatser och eleverna har bra utsikt över vad som händer. En del skolor har inspirerats av ströget med en gågata i mitten och med ljusinsläpp från alla håll. Längs med gatan ligger olika rum med aktiviteter som ska väcka studenternas intresse, längs väggen hänger information och reklam om vad som finns i de olika rummen. Gröna växter bildar en oas med sittbänkar där eleverna kan vänta på någon, eller sitta tillsammans och titta på alla som flanerar runt.

Eleverna är lika observanta som de vuxna på det estetiska. Cold (2002) sammanfattar vilka egenskaper som har betydelse för den estetiska kvalitén i skolanläggningen:

”Arkitektur og plan:	Rommelige, åpne, oversiktlige, fleksible, varierte och og vackre arealer
Lys og belysning:	Godt dagslys
Innredning:	Velegnet, pen og ryddig innredning
Materialer, overflater og farger:	Holdbare materialer, harmoniske og varierte overflater og farger, godt vedlikehold
Utsmykning:	Elevarbeider og kunst
Natur og beplantning:	Natur og beplantning
Annet:	Godt inneklime, tilhorighet” (Cold, 2002, s.27)

Sammanfattningsvis kan man säga att inredning, ljus, inomhusklimat är viktiga faktorer för kvalitén i skolan. Även vackert utsmyckade, flexibla och rymliga lokaler har betydelse.

2.3.5 Utemiljön

Invid skolhuset har det alltid funnits en öppen skolgård, som enligt Olsson (1995) består av en lekplan och ytor avsedda för bollspel och sport. Ett annat viktigt inslag i utemiljön fram till mitten av 1900-talet är skolträdgården. Denna har flera funktioner. Eftersom folkskollärlönen är låg är trädgården en möjlighet att dryga ut hushållskassan. Den har också ett pedagogiskt syfte, både genom att barnen får lära sig konsten att odla, men också att de får lära sig saker om grödorna de odlar. Hon ger exempel på hur skolorna under missväxtåren lär barnen att äta potatis. Nationalistiska argument, att älska den jord du står på

och estetiska, att lära barnen uppskatta skönhet, förekommer också. Efterhand motiverades skolträdgården med nya pedagogiska idéer. Rudolf Steiner och Maria Montessori talar om aktivitetspedagogik. Dewey som myntade begreppet ”learning by doing” förordar en skola som är en naturlig del av landskapet (a.a.).

Varför försvinner då skolträdgårdarna? Olsson (1995) ger några förklaringar. Försörjningsbehovet finns inte längre. Ingen av läroplanerna Lgr 62 (1962) och Lgr 69 (1969) nämner något om skolträdgård. De senare läroplanerna, Lgr 80 (1980) och Lpo 94 (1998), uppmanar visserligen till ett undersökande arbetssätt, men ett huvudargument för trädgårdsodling, försörjningsbehovet, är försvunnet. Nyttoträdgården är ersatt av prydnadsträdgården. Frukt och grönsaker kan man köpa i affären och traditionen med att odla för husbehov försvinner.

Skolgårdarna som anläggs från mitten av 1900-talet präglas av tidens strävan efter storskalighet och effektivitet. Den stora planen asfalteras och blir på så sätt lättskött, inget gräs att klippa och lätt att skotta på vintern.

Olsson (1995) framhäver vikten av att återinföra skolträdgården, men med delvis andra motiv än de som är rådande för hundra år sedan. Den ger möjlighet till förståelse för kulturlandskapet och kretsloppstänkande och den ger möjlighet till utevistelse. Att skolgården görs om till en ”grönskande oas” ser hon som enbart positivt.

För ett barn är miljön på skolgården lika viktig som skolhuset. Skolgården är skolans ansikte utåt, men även en värdemätare för barnen på hur mycket de är uppskattade av vuxna. Budskap vuxna förmedlar via skolgården är enligt Cold (2002) en del av den dolda läroplanen. Barn utvecklas i samklang med sin fysiska omgivning. Den omgivande naturen kring skolgården är ofta bortglömd. Lekytan är ofta en öppen och oskyddad asfaltplan. Jämför du en traditionell skolgård i Kiruna, Malmö, Madrid eller New York så ser de likadana ut, den ska vara lättskött och anpassad för maskiner. Olsson (1995) anser att en asfalterad skolgård uttrycker ett förakt för människan och hennes behov och är inget som ger oss inspiration eller som vi kan vara stolta över. Utemiljön på förskolan är inte mycket bättre, trots att förskolans pedagogik bättre tar vara på barnen sätt att leva och lära. Yngre barnens gård är utrustad med färgglada lekredskap där leken är förutbestämd.

Drougge (2001) skriver hur barn älskar att gräva, klättra, göra fördämningar, undersöka, bygga kojor och hitta små gömställen där de kan leka ifred. De vill ha platser som tillåter dem att bara få vara barn. Naturen är ett perfekt ställe som både vuxna och barn blir inspirerade av och som väcker barns upptäckarlust. Tiller (2003) tycker det är viktigt att pedagogen tar vara på detta tillfälle att söka kunskap och utveckla rollen som medinspiratör och handledare.

Olsson (1995) anser att det idag satsas mycket på att förändra tråkiga skolgårdar till att bli en inspirerande plats för lek och utmaningar, avskildhet och möten. Några skolor har bjudit in olika organisationer, föreningar, föräldrar och förvaltning för att få hjälp med att förbättra utemiljön. Gunnesboskolan i Lund är enligt författaren en av skolorna som är förebild för framtidens skolhus i Lunds kommun och är ett resultat av bra samarbete mellan kommun, arkitekt och skolläring. De pedagogiska tankarna om att arbeta åldersblandat och med olika teman och projekt finns inbyggt i arkitekturen. De nya skolhusen är byggda av naturens egna material med tankar om att stå kvar under en lång tid. Utanför varje klassrum ligger växthus och odlingslott. Detta suddar ut gränserna mellan ute och inne. Den nya skolgården kallas tomt, för att inte förknippas med asfalt och det finns en del som kallar den för park. Skoltomten är stor och mellan husen ringlar en stenlagd skolgränd. Utanför entrén finns ett

torg och en amfiteater och när skolhuset byggs är det tänkt att allmänheten också ska nyttja lokalerna (a.a.). Cold (2002) menar att skolan ska fungera som en skola mitt i byn där lokalerna kan användas av alla. Vidare skriver Olsson (1995) om Gunnesboskolans skolträdgård som påbörjas 1990 av en lärare och hans elever. De får inga bidrag och eleverna har själva med sig redskap. Folk utifrån engageras och på sommarlovet hjälper föräldrar till med rensning och vattning. De får ihop pengar till sin skolträdgård genom att sälja fröer varje vår, ha basar och söka pengar. I takt med att klassen visar goda resultat av sitt arbete får de ekonomisk hjälp. Den lärare som startar detta projekt är numera handledare i praktiskt arbete utomhus för elever på Gunnesboskolan.

1992 – 94 startar Gareth Lewis ett projekt ”Skolans uterum”. Allmänna arvsfonden och byggforskningsrådet bidrar med pengar. 400 skolor från hela landet söker, 12 skolor blir utvalda och får dela på 1,2 miljoner kronor till skolgårdsprojekt. Författaren menar att dessa skolor är tänkta att vara inspirationskällor till andra skolor. Under sex år har Lunds naturskola inspirerat och motiverat lärarna att använda naturen i sin undervisning. För att gå vidare krävs en fungerande närmiljö runt skolhuset, och projektet ”Gröna skolgårdar” påbörjas under läsåret 1992/93. Kommunen anslår 880 000 kronor till projektet och detta ska hålla på i två år, därefter ska de få 200 000 kronor per år till Lunds skolgårdar. Naturskolan organiserar ett nätverk där två nyckelpersoner från varje skola ska vara representerade. Alla skolor i kommunen inbjuds att söka projektpengar med en skriftlig redogörelse över vad de vill förändra. Varje skola får ett startbidrag på 10 000 kronor, och ersättning till vikarier. Nätverksträffarna varvas med teori och praktik. Ibland har experter föreläsningar om olika praktiska arbetsuppgifter, t.ex. lära sig mura en utegrill, gräva en damm, bryta sönder asfalt med hacka och spett. Andra gånger byter pedagogerna erfarenheter med varandra på nätverksträffarna. Förändringar är igång på många skolor. Andra projektåret får nyckelpersonerna leda studiecirkel för resten av medlemmarna i nätverket. Under våren -94 pågår också kurser i hur man kan arbeta med odling, konst och djurhållning, samt göra en skötselplan för sin utemiljö. Läsåret 1994/95 utökas kurserna med gammal hantverksteknik. I Lund är kommunens 45 skolor engagerade i förändringsarbetet (Olsson, 1995).

2.3.6 Barns perspektiv

Olsson (1995) anser att det är viktigt att bemöta oss om att ta reda på vad en elev vill göra på skolgården. När barn och vuxna bestämmer sig för att förbättra utemiljön på Uggleskolan i Lund använder de Colds (2002) gåtursmetod. Varje elev får ett overheadblad som läggs på en karta över skolgården därefter går eleven ut och prickar in sina favoritplatser. Efter detta läggs alla bladen ihop på en overheadprojektor och tillsammans analyserar de dåliga och bra platser på skolgården. Det visar sig många av eleverna tycker att det finns för få ställen att sitta på. Detta blir det första som skolan åtgärdar, numera finns det sittmöbler utplacerade på olika ställen på skolgården. Här får barnen respons på det de har gjort. Dysthe (2003) talar om hur viktigt det är att få eleven att bli engagerad och att vi ger eleven positiv respons på det de gör. Lärandet sker också genom deltagande och deltagarnas samspel. Bjurström (2004) tycker att gåtursmetoden är användbar när vi ska kartlägga ett problem. Den kan användas inomhus för att undersöka hur skolans pedagoger och elever upplever klassrum, tambur, grupprum, idrottshall, omklädningsrum m.m. Barn och vuxnas skilda uppfattningar om vad som är bra och dåligt om skolbyggnader kan komplettera istället för att motsäga varandra. Gårdsäter och Mitchell (1999) tar upp samma ämne. Det är viktigt att pedagogen ger barnen tid till att reflektera, fundera, få ha tråkigt, leka och organisera. Likaså är det viktigt att den vuxne finns till hands för barnen och hjälper dem vidare i utvecklingen. Det är viktigt att bli

respekterad som barn och att vuxna ser sambandet mellan kunskap och fantasi. Våra sinnen är som antenner, vi känner olust när vi utsätts för obehagliga saker, men vällust när vi upplever goda saker. Vi människor är olika och upplever inte lika. Våra sinnen är alltid aktiva och talar om hur hjärnan mår och handlar och vi använder dem automatiskt när vi lär oss. Bergström (1990) skriver om vikten av lek och fantasi för att bäst ta in kunskap. Det är glädje och lustupplevelser som aktiverar processerna i hjärnan.

Elevernas delaktighet i miljön betonas mycket i de senare läroplanerna för grundskolan. Skantze (1989) konstaterar att det saknas undersökningar om vad skolhusets inne- och utemiljö betyder för elevernas utveckling. Att studera miljön ur barnens perspektiv kräver att vi försöker se med barnens ögon och fångar det barnen uppfattar. Hennes egen undersökning om hur barn ser på skolhuset visar att barnen i de yngre åldrarna uppfattar sin miljö på ett konkret och mer sinnesrikt sätt medan högstadiebarnen tolkar och reflekterar sina intryck medvetet och i ett större sammanhang. Vidare skriver hon att vuxna uppfattar den fysiska miljön på ett annat sätt än vad barnen gör. Eftersom barn uppfattar miljön på sitt eget sätt genom sinnena, kroppen och sina handlingar blir en särpräglad arkitektur med tydlig identitet lättare för barnen att orientera sig i än en likformig anonym fysisk miljö. Den senare kan uppfattas lättförståelig för vuxna men svåridentifierbar för barnen (a.a.).

2.3.7 Idéer och strömningar som påverkar skolbyggnaden

Bjurström (2004) ser inte skolbyggnadens utveckling som spikrak utan mer som en pendel eller spiralrörelse. Idéer har kommit och gått, för att senare komma tillbaka igen. 1930-talet, 60-talet och 90-talet beskrivs som modernistiska decennier, medan 50-talet präglas av en romantisk reaktion. 1970- och 80-talet, postmodernismens⁴ första epok, innebär en reaktion mot de rationella skolorna som byggs på 60-talet. Skantze (1989) beskriver 60-talsskolan som en arbetsmaskin, med effektivt utnyttjande av ytorna. Läroplanerna från 1960-, 70- och 80-talen beskriver i sina mål i första hand elevens utveckling och ger mycket få riktlinjer för hur den fysiska miljön ska se ut.

Bjurström (2004) klassificerar de svenska folk/grundskolorna efter byggnadsperiod. Skolor byggda 1850-1930 kallar han sekelskiftesskolor, 1940-1965 benämns folkhemsskolor, 1960-1980 får beteckningen paviljongskolor och systemskolorna byggs mellan 1965 och 1989. Skolor byggda efter 1989 kallas nyare skolor.

Wallin (2000) skriver att under skolans olika epoker har olika begrepp och metaforer, med uppgift att beskriva skolbyggnadens funktion, avlöst varandra. I Skola 2000-projektet har man aktivt arbetat för att ersätta vissa metaforer med nya i syfte att skapa en förändring. Exempelvis byter man ut begreppen hemrum och hemvist med arbetsenheter, klasser blir trygghetsgrupp och lektioner blir arbetspass. Begreppet klassrum ersätts med arbetsrum, såväl storarbetsrum som smårum. Olsson (1995) skriver att Gunnesboskolan kallar skolgård för tomt. Detta är också ett sätt att uttrycka skolans syn på utemiljön. Verkstad, växthus, laboratorium och hemvist ger Bjurström (2004) som exempel på metaforer som ger en vink om vad man vill med skolbyggnaden.

⁴ Postmodernism, stilriktning inom arkitektur, konst och litteratur som kännetecknas av stilblandning av föregående perioders arkitektur, konst och litteratur och med inslag av vardagliga ting; uppstod under 70-talet (Rabén & Prisma, 1994)

Skantze (1989) beskriver olika strömningar inom skolbyggande under 1900-talet. Efter andra världskriget och fram till 70-talet anser hon att funktion och effektivitet var ledstjärnor, medan perioden innan och perioden efter ger mer utrymme för estetiskt tänkande. Bjurström (2004) behandlar i sin doktorsavhandling begreppet pragmatisk⁵ estetik⁶ som han anser är en idé som ofta påverkar skolbyggandet. Att pragmatismen får stor betydelse förklarar han med att det kan bero på att John Dewey både är grundare av den pragmatiska filosofin och dessutom står bakom mycket av den pedagogik som dominerar den svenska grundskolan idag. Pragmatismen kommer av det grekiska ordet ”pragmatikos”. Pragmatismen som filosofisk inriktning menar att ett påståendes mening är det samma som de praktiska konsekvenserna som följer ur påståendes mening är det samma som de praktiska konsekvenserna som följer ur påståendet. Naturligtvis finns det ingen klar skiljelinje mellan estetik och pragmatism. ”De estetiska krav och förväntningar som ställs på skolans arkitektur utgår i allmänhet också från ett pragmatiskt perspektiv” (Bjurström, 2004 s. 51). En trivsamt och stimulerande miljö har betydelse för verksamheten. Estetisk kvalitet kan skapa trivsel och skönhetsupplevelser och kan därmed komma till nytta i verksamheten.

2.4 Problemprecisering

Vi vill undersöka:

- Hur projekteringsprocessen går till.
- Hur de olika aktörerna ser på sitt uppdrag och på resultat.
- Hur väl skolorna lyckas skapa en miljö som är lämpad att ta emot alla barn.
- Har aktörerna tagit hänsyn till det specialpedagogiska perspektivet när de format den nya skolan.

⁵ Pragmatisk, klok, saklig; erfaren i statsvärv; som lägger vikten vid det nyttiga och praktiskt genomförbara (Rabén & Prisma, 1994))

⁶ Estetik, vetenskapen om det sköna (Norstedt uppslagsbok, 2000)

3 Empirisk del

I denna del kommer vi att redovisa hur vi har lagt upp vår undersökning, vilken metod vi har valt och vilka som ingick i undersökningen. Urvalsmetoden presenteras och vi kommer att redovisa hur vi har gått tillväga vid genomförandet. Resultaten redogörs genom en resultatbeskrivning. Undersökningen består av tre huvuddelar. En del där de studerade skolorna beskrivs, en del som redogör för intervjuresultaten av skolpersonal och arkitekt och en del som beskriver en pågående byggprocess.

Därefter redovisar vi vilka slutsatser vi kommit fram till i vår undersökning.

Vi har varit på fyra skolor och intervjuat personer som suttit med i byggrupper, varit på en arkitektbyrå samt följt utvecklingen hos en byggrupp i pågående byggprocess. Vi har valt att göra en kvalitativ intervjuundersökning.

3.1 Metodbeskrivning

Vi valde att titta på nybyggda skolor för att undersöka vad det är som legat bakom tillkomsten av dessa och hur en skola för alla tankar har gått. Vi ville speciellt ta reda på om integreringstanken och det specialpedagogiska perspektivet fått något gehör. Dessutom ville vi granska själva processen vid byggprojekteringar.

Vi hade för avsikt att välja ut fyra nybyggda skolor som var byggda inom en tioårsperiod. Dessutom ville vi intervjuar arkitekter samt följa utvecklingen av byggprojekteringen på Veingeskolan.

Undersökningen valde vi att genomföra med hjälp av kvalitativa intervjuer. Trost (1997) menar att denna metod ger möjlighet att undersöka hur respondenten tänker och känner samt vilka erfarenheter den har och hur den intervjuades föreställningsvärld ser ut. Vi valde att intervjuar semistrukturerat för att respondenterna skulle få möjlighet att tala fritt och utveckla sina tankar utan alltför mycket styrning av oss som intervjuare.

Våra fältstudier gick till så att när vi besökte våra skolor skrev vi ner våra intryck från de skolor vi undersökt. Samtal med personal och elever ingick också i studien. Kvale (1997) menar att den nerskrivna intervjutexten skiljer sig från den litterära texten på så sätt att den både skapas och tolkas av oss som undersökare. Han varnar för att använda det nerskrivna intervjumaterialet fel. Det är den genomförda intervjun som ska tolkas av oss, den nerskrivna intervjutexten är bara ett hjälpmedel. Den del av undersökningen som följde byggprojekteringen kan mer betecknas som etnografisk eftersom vi gjorde en fältstudie, deltog i processen, förde loggbok och gjorde informella intervjuer. Vi studerade också dokument såsom ritningar och protokoll (Kullberg, 2004).

3.1.1 Urval och genomförande

Vi bestämde oss för att undersöka olika byggprojekt som genomförts under senare år. Vi ville intervjuar personer som på något vis deltagit i utformningen av den nya skolan. I första hand försökte vi hitta specialpedagoger för att få deras syn på huruvida skolan blivit en skola som fungerar i enighet med läroplan och andra politiska riktlinjer eller inte. Vi ville att de skulle beskriva själva processen och sin egen roll i byggruppen. Vi ville också intervjuar rektorer om deras syn på sitt uppdrag i processen. Arkitektens syn önskade vi också ha med dels för att

han är den som gjorde de slutliga ritningarna, men framför allt för att han kanske såg allt från ett annat perspektiv.

Vi ville ta reda på hur det specialpedagogiska perspektivet avspeglar sig i byggprocessen och hur projekteringsprocessen går till samt hur de olika aktörerna såg på sitt uppdrag.

Vi gjorde ett selektivt urval, både av skolor och av respondenter. Vi valde skolor utifrån följande kriterier:

- De var byggda de senaste tio åren.
- De var uppmärksammade för sin arkitektur.
- De var intressanta ur specialpedagogisk synpunkt.

För att hitta lämpliga objekt tog vi kontakt med rektorer från olika Hallandskommuner, arkitekter med erfarenhet av skolbyggen i Halland och dessutom sökte vi på Hallandskommunernas hemsidor. Urvalet var ganska begränsat så det innebar att skolorna fanns spridda geografiskt, från Halmstad i söder till Kungsbacka i norr. Vi kontaktade skolorna via telefon. Första kontakten blev ofta rektorn som i sin tur rekommenderade ytterligare respondenter.

När vi sökte efter respondenter på skolorna, önskade vi att få intervjua dem som varit med under projekteringen, gärna med specialpedagogisk kunskap. För att få en bredare bild valde vi också att intervjua en arkitekt. Vi valde intervjun som undersökningsform för att få en djupare bild av respondenternas tankar. Vi intervjuade två pedagoger och fem rektorer varav en var specialpedagog. Dessutom intervjuade vi en arkitekt. Intervjuerna var semistrukturerade och genomfördes på skolor respektive arkitektkontor. Vi byggde dem kring 10 frågor (se bilaga I) och de dokumenterades med hjälp av bandspelare. När vi kontaktade våra respondenter upplyste vi dem om de etiska överväganden vi gjort samt att varje intervju beräknades ta 45-60 minuter. Vi informerade också dem om vad vi skulle undersöka och för vem det skulle redovisas. Efter överenskommelse med respondenterna fick de frågorna i förväg.

Vi hade för avsikt att intervjua respondenterna en och en men vid två tillfällen skedde intervjun parvis.

Som hjälpmedel använde vi bandspelare, detta för att kunna koncentrera oss på respondenten och svaren. Dessutom gav detta oss möjlighet att tillsammans bearbeta materialet i lugn och ro efteråt (Trost, 1997). Ibland när något varit oklart har vi ringt upp respondenten för att få klarhet i vissa frågor. Vid samtliga intervjutillfällen utom ett var vi ensamma som intervjuare.

Från början hade vi över tjugo frågor. Dessa har blivit omarbetade några gånger. Redan före första intervjun reducerades frågorna och efter mittenseminariet med vår handledare och grupp gjorde vi om en del frågor. Efter tre intervjuer slopades ytterligare två frågor då en del gick in i vartannat. Eftersom arkitekten hade ett helt annat uppdrag och en bredare erfarenhet av byggprojektering än skolpersonalen blev frågeställningarna delvis annorlunda.

När vi gjorde studien om byggprocessen på skola E har en av oss dokumenterat genom att föra loggbok fortlöpande och den andra har därefter intervjuat och skrivit ner. Dessutom har vi läst protokollen och skisser över skolans byggnader och utemiljö.

3.1.2 Etiska aspekter

Närvänen (1999) påpekar hur viktigt det är att vi i skrivandet är försiktiga och verkligen tänker över och inte lämnar ut och skadar de personer som är med i studien. En chef får inte lämna ut sin personal eller arkitekten lämna ut en skola. Vi tog del av Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002) innan vi gick ut och gjorde våra intervjuer. Inför varje intervju informerade vi respondenten kortfattat om studien samt etiska aspekter såsom möjligheten att vara anonym och möjligheten att när som helst avbryta intervjun. Men många av respondenterna har inte sett det som viktigt att vara anonym. Någon har till och med en önskan att skolan blev nämnd vid namn eftersom den ansåg att det gav bra reklam. Det faktum att urvalet var så begränsat innebar att det blev omöjligt för oss att garantera full anonymitet.

3.1.3 Bearbetning och fältstudier

Eftersom vi delade upp intervjuerna på de olika skolorna och inte deltog i den andres intervju var det viktigt att vara noga med sammanflätningen så att det inte blev två parallella undersökningar. Efter varje intervju som tog mellan 30-75 minuter tog vi del av varandras bandupptagningar. Vi behövde lyssna igenom bandet minst två gånger varpå det som intervjupersonen sagt skrevs ner. Vid bearbetningen omstrukturerades materialet och vi sammanförde de olika intervjuerna och delade upp svaren.

Trost (1997) skriver om olika sätt att bearbeta intervjuresultaten. Vi valde att sammanföra alla intervjuerna till en text för att underlätta analysen av resultatet. Sådant som vi inte bedömde vara av intresse för vår undersökning togs bort. Detta tog mycket tid men vi ansåg det viktigt för att skapa överskådlighet och få en gemensam klar bild av samtliga intervjuer. Varje skola fick en bokstav. Vi har försökt beskriva varje skola efter egna synintryck, men också efter en del förklaringar av respondenterna.

3.2 Resultat

I detta kapitel kommer vi att beskriva undersökningen som består av tre delar. Först beskriver vi de olika skolorna A, B, C och D. Sedan redogör vi för resultaten av intervjuerna med skolornas personal samt resultatet av intervjun med en arkitekt. Slutligen beskrivs den pågående projekteringsprocessen av skola E. Vi kommer att avsluta med slutsatser om resultaten.

3.2.1 Beskrivning av fyra skolor A, B, C och D

Vi kommer här att beskriva de iakttagelser vi har gjort i samband med att vi besökt skolorna för att göra våra intervjuer. En del fakta har vi fått av personal som arbetar på respektive skolor. Vissa skolor har vi besökt vid mer än ett tillfälle medan vi på någon skola bara gjort ett kort besök.

Skola A

Skola A är en F-6 skola och den invigdes hösten 1995. Den ligger i ett villaområde med närhet till skog och det tar tio minuter att promenera in till samhället. Här går ca 330 elever, och fritidshemmet är integrerat i de gemensamma lokalerna. Det finns fritidshem i två av husen. Klasserna är indelade årskursvis, och här går även särskolebarn. Eleverna går tillsammans med sina lärare i samma byggnad under tre år. Skolan består av åtta små hus av trä som är laserade i olika färger och på baksidan av varje hus finns en odlingslott. Skolhusets ingång ligger vänd mot en asfalterad gata som löper längs byggnaderna. Denna gata kallas "Bruksgatan", detta med en tanke på ortens historia som brukssamhälle. Längs Bruksgatan ligger centrumhuset och här ligger skolans alla centrala funktioner samlade, såsom vaktmästeri, skolköterska, rektorsexpedition, skolbibliotek, lärararbetsplats och kombinerad samlingshall. Samlingsrummet är för litet för att hela skolan ska kunna samlas här. Detta gör att många sammankomster med hela skolan förläggs utomhus.

I varje skolhus går två elevgrupper. De har egen hemvist och ingång. I tamburen hänger målningar av barnen. Mellan hemvisterna ligger ett kök och några smårum som klasserna har tillsammans. Skollunchen serveras i de egna hemvisterna. Inredningen och möblerna är till stor del av trä. Ljusinsläpp från tre håll gör att det blir ett behagligt ljus i hemvisten. Hemvisten är ganska liten till ytan men det är högt till taket. En trärappa som leder upp till ett loft gör att hemvisten känns rymlig. Loftet är inrett med en mjuk soffa och där står en hylla med böcker i. Varje arbetsbord har plats för två elever. Det finns lådor under varje bord till elevens arbeten. Stolarna är sköna att sitta på men tunga att lyfta, berättar en flicka. På väggarna är elevernas egna alster upphängda. I klassrummet finns två datorer och bredvid klassrummet finns ett litet rum med dator och arbetsplats för de barn som ibland behöver lugn och ro. Toaletten har urinseparering med två spolningsknappar, där ena knappen är endast för urin och pappret läggs i en hink bredvid. Städskan visar hur det fungerar.

Skolgården ser inte ut som en traditionell skolgård. Det finns inget staket runt skoltomten. Här finns en damm med en spång över till andra sidan. Lite längre bort står ett vindkraftverk men just nu är det still. I trädgården växer fruktträd och bärbuskar. Det är mycket målningar på asfalten bl.a. en karta med alla Sveriges landskap, bokstäver och siffror. En fritidspedagog på skolan berättar att ventilationen är mekanisk på grund av möjligheten att kunna filtrera bort pollen. Skolan har också golvvärme som är anslutet till kommunens fjärrvärmesystem detta är miljövänligt men dessutom har det visat sig att det blir billigt. Skolans pedagogiska profil är ekologi och informationsteknologi. Matrester och trädgårdsavfall komposteras, de har maskkompostering och allt avlopp tas om hand på tomten. Dagvattnet leds ner i diken och rännor till en öppen våtmark.

Skola B

Skola B ligger vid havet i ett socialt stabilt område utanför en stad. Hösten 1998 invigdes denna F-5 skola. Idag går här 148 barn, dessa är uppdelade i tre åldersblandade grupper med ca 50 barn i varje. Fritidshemmet och förskoleklassen är integrerad i verksamheten. Skolan ligger i ett villaområde och förskolan ligger tvärsöver. Det är en miljöskola och delar av skolbyggnaden är byggda av miljövänligt material och kan återvinnas om det skulle behövas. Det syns tydligt att de har källsortering av alla sopor. Här står olika kärl för sortering och kompostering. De använder sig av urinseparerade avloppssystem och urinen används som

gödsel av en bonde i närheten. Rektorn på denna skola berättar att ventilation och belysning är behovsanpassad och huset värms upp av raps, men värmen fungerar inte särskilt bra.

Utomhus finns en odlingslott med fruktträd. Skolans dagvatten rinner ut i en damm som ligger på baksidan av skolhuset. Vid dammen ligger en flytbrygga med staket och sittbänk. På asfaltplanen är det målat olika rutor för lek och spel. En av pedagogerna berättar att en del barn hjälpt till att måla dem. Här finns labyrint, basketplan, fotbollsplan, streethockeyplan, rutschkanor, gungor, klätterträd, schackspel, sandlåda m.m. Här finns också ett uteklassrum för undervisning. Bakom skolans område ligger en stor äng.

Skolhuset har flera ingångar på framsidan. Inomhus skiljer sig planlösningen från den traditionella skolan. Här finns ett större rum för rörelselekar, dans och musik. Ett annat rum för verkstad, ateljé och laboratorium. Skolan har ett litet bibliotek med ett flertal datorer i. Det finns också ett växthus med kryddväxter, terrarium och ett akvarium med fiskar och sköldpaddor. Ett rum är inrett som ett café, här äter fritidsbarnen frukost. Mitt emot ligger ett personalrum. Datorer och skärmar med olika utställningar är utplacerade i ett stort rum. Det syns att datorn har en central roll i undervisningen.

Här finns inga traditionella klasser utan barnen går i ett så kallat spår med en bastillhörighet. De tre basrummen har varsin färg - röd, grön och blå. Basrummen är dubbelrum som lätt går att dela av med hjälp av en skjutdörr. Här samlas basgruppen under kortare stunder. Det kan vara en stund på morgonen, planering inför dagens arbete eller andra samlingar då alla barnen behöver lyssna gemensamt. I varje basrum finns det 30 arbetsplatser och de används av elever som vill arbeta enskilt i lugn och ro.

Familjegruppen äter tillsammans i basrummet samt har någon gemensam aktivitet. En familjegrupp består av olika grupperingar av ålder, ämnen, intressen, tema. Det finns 12 familjegrupper i huset med en pedagog i varje.

Skola C

Skola C är numera en F-5 skola, här går ca 240 elever. Det finns både homogena åldersgrupper och klasser där förskolebarnen integreras med ettorna. Här arbetar en förskollärare, en fritidspedagog och en lärare i varje arbetslag. Skolan ligger i ett villakvarter i utkanten av en stad och blev färdig 1994.

Skolhusets entré ligger i mitten med rektorexpedition, personalrum, vaktmästare, skolsköterska och idrottshall. Idrottshallen ligger rakt i mitten och är högre än den övriga byggnaden. Fönsterna är högt belägna runt hela hallen vilket gör den ljus. Från bägge sidor om entrén löper det ut en huslänga så de bildar en halvcirkel. Alla klasser har en egen ingång och hemvist. Till varje hemvist tillhör ett lekrum, ett grupprum och ett kök. Rummen är ljusa, det finns ljusinsläpp från olika håll. Många rum är sexkantiga vilket gör att möbleringen blir okonventionell. Skolan har ett tillagningskök så maten körs ut på vagnar till hemvisterna. Varje avdelning har ett fritidshem. På baksidan av skolhuset ligger en paviljong med plats för två klasser.

Skolgården ligger på framsidan av huset. Utemiljön är väldigt kuperad. Här finns många gröna platser avgränsade med buskar och portaler där växter ringlar runt. De ser ut att användas till kojor och gömställen. Från grinden till skolbyggnaden slingrar sig en smal

asfaltväg till skolhuset. Utanför skolhuset och längs huslängorna är stenplattor lagda, och här står bord och sittbänkar. Personal, föräldrar och barn håller på att byta ut gamla tråkiga buskar mot nya växter, berättar en personal. Det finns gungor, sandlådor och rutschkana. Tomten är inhägnad med staket.

Skolan ligger intill skogen men det går en väg emellan. Detta beror på att köksingången ligger mot skogen och varubilarna måste komma fram dit.

Skola D

Skola D är både grundskola och särskola. Den är byggd för 300 grundskoleelever och 50 särskoleelever. Nu går här ca 300 elever. Skolan ligger i ett nybyggt villaområde nära skogen ca 20 minuters gångväg till staden. Här finns fyra avdelningar där både elever från grund- och särskola går. Till varje avdelning finns ett fritidshem.

Skolan är byggd med en huvudbyggnad i två plan. Vi kommer in i huvudbyggnaden och rakt fram ligger biblioteket, med mycket glasfönster och höga växter utanför. I entrén hänger en tavla med fotografier och namn på alla som arbetar på skolan. Utanför biblioteket ovanför spiraltrappan upp till andra våningen hänger ett konstverk. En pump där vattnet porlar och bredvid hänger en modell av ett höghus med belysning i. Rektorn förklarar att här använder man mer än ett sinne, ljudet av det porlande vattnet hörs direkt när vi kommer in.

Från nedre plan löper fyra byggnader ut här ligger en avdelning i varje byggnad. Här finns plats för 12 elever på särskolan och 25 elever i grundskolan på varje avdelning. Det är som en lång korridor med klassrum längs sidorna och ett fritidshem som avslutning på varje byggnad. Det är glasdörrar in till alla rum och stora fönster så det är ljus överallt. Klassrummen som är rymliga har ljusinsläpp från två håll. Det finns TV och video i varje klassrum. I varje avdelning finns en arbetsplats till varje vuxen med en dator vid varje bord. Detta har varit en lyckad satsning, säger rektorn. Det ger utrymme till att personalen stannar kvar på skolan och de träffar sina kolleger mer.

I en byggnad är de estetiska ämnesrummen lagda såsom musik, bild, slöjd. Mellan trä- och textilslöjdens salar finns också en dörr.

På övre plan kan man stå och blicka ner mot biblioteket, konstverket och entrén. Här uppe ligger rektorsexpeditioner, skolsköterskans rum, upplevelserum, specialpedagogers rum, konferens och personalrum. Personalrummet har fönster längs hela långsidans vägg och en balkong som avslutning. Personalrum och konferensrum kan öppnas upp genom en skjutvägg. Även på andra våningen är det glasdörr in till alla rum, detta gör att ljuset kommer första plan till godo.

Utomhus är mycket träd planterade, det finns stora gröna gräsmattor, gungor och rutschkana. Här finns bord och sittbänkar och till varje fritidshem finns en altandörr som leder rätt ut till gården. Gården som är inhägnad av ett staket ligger mot skogen. Varje byggnad har sin del, så det naturliga för eleven är att vara på sin egen gård men det finns inga gränser för var de får vara. Rakt genom skolgården går en rak och bred asfalterad väg, på den ligger en skateboardramp. Detta är den gamla vägen som de tagit tillvara och nu är en del av tomten. Rektorn berättar att eftersom skolan vändes ett halvt varv åt andra hållet fick de bygga en ny väg på framsidan för skolbussar och varubilar.

3.2.2 Intervjuer från fyra skolor

Vi kommer här att redogöra för intervjuresultatet av respondenterna från de fyra skolorna A, B, C, D och för intervjuresultatet med arkitekten.

I vår undersökning har åtta personer intervjuats, varav sju arbetar på skola och en på arkitektbyrå. För de skolor som är representerade av två personer har vi sammanflätat intervju svaren under respektive skola. Därför har vi bifogat intervjuresultaten i bilagor, där alla intervjuerna är med.

1. Rektor på skola A
2. Fritidspedagog på skola A
3. Rektor på skola B
4. Lågstadie lärare/specialpedagog på skola B
5. Rektor på skola C.
6. Rektor för särskola på skola D
7. Rektor för grundskola på skola D
8. Arkitekt

Fråga 1.

När startade byggprojekteringen av skolan och hur lång tid tog den?

Skola A

1994 den var färdig 1995. Projekteringen tog 1,5 år.

Skola B

1997 den var färdig 1998. Projekteringen tog 1 år.

Skola C

1993 den var färdig 1994. Projekteringen tog 1,5 år.

Skola D

1999 den var färdig 2002. Projekteringen tog 3 år.

Fråga 2

Hur har projekteringen gått till och hur mycket styrde ekonomin?

Skola A

Politikerna ville bygga en miljöskola där miljötänkandet skulle genomsyrar allt. Arkitekttävling utannonserades och arkitekten som vann hade tankar om samhällets historia, småskalighet och återanvändning där allt skulle vara gjort av naturmaterial. Därefter anställdes rektorn på heltid under ett halvår för att tillsammans med personalen utforma den inre verksamheten, stommen var ju redan bestämd. Ekonomin styrde inte alls. Det kändes som det fanns obegränsat med pengar. Politikerna ville bygga en skola på det här viset och det skulle vara den bästa. De ville ha ett flaggskepp att visa upp.

Skola B

Politikerna gav tjänstemännen uppdraget att bygga skolan. De annonserade ut tjänster med mycket tydlig sökprofil på hur man skulle arbeta. Dessa tillsattes ett år innan skolan blev färdig. Det var

utvecklingsansvarig och rektorn som formulerade mål och visioner. Föräldraföreningen gjorde skrivelser och jobbade för att skolan skulle byggas i ”byn vid havet”. Först diskuterades mål och visioner, läroplan och arbetsätt, sedan efter det formade man lokalerna. Arkitekttävling utlystes och det kom in flera olika förslag. Det förslag som stämde bäst med bygg-gruppens tankar vann. Arkitekten var med i arbetet att diskutera fram arbetsätt och på så vis blev hon involverad i tolkningen av läroplanen. Personalen var med och formade innehållet, rum, lokaler och storleken inom de ramar som fanns, de kunde inte få hur stort som helst. Arkitekten hade många idéer och hon var med hela tiden. 15 personer anställdes ett år före skolan blev färdig men de hade sina tjänster kvar på andra skolor. De fick olika uppdrag vad de skulle jobba med. Någon var extra ansvarig för bygget, detta sköttes på tid efter ordinarie arbete. Det var klart uttalat hur mycket skolan skulle kosta och hur många barn det skulle finnas i skolan och utifrån detta tillkom lärarresurser. Det var också krav på att alla barn som gick på andra skolor men bodde i området skulle hem, för skolan skulle starta med full grupp. Skolan fick en summa pengar som de måste hålla sig inom. Pengarna räckte inte till idrottshall och det står ju inte uttalat i kursplanen att man måste ha en idrottshall.

Skola C

Rektorn anställdes när projekteringen av skolan hade påbörjats och ritningarna redan var klara. Bygg-gruppen bestod av lärare, föräldrar, facket, arkitekt och förvaltningen med ansvar för fastigheter. Tillsammans skulle de forma skolan. Detta var den första skolan som byggdes för åk F-5. De var tvungna att bygga så det fanns utrymme för förskolebarnen. De skulle kunna gå ifrån klassrummet till en leksal så det var viktigt att rummen låg nära varandra. Fritids, kök och idrottshall skulle också finnas i lokalerna. Dessa lärare som var med i bygg-gruppen visste om att de kanske inte skulle få jobba i den nya skolan. Det blev rektorns jobb att sätta ihop arbetslagen och välja ut personal som ville jobba på detta viset, med åldersintegrerade grupper. Det var inga bekymmer med pengar, det lades ner mycket pengar på slöjdsalarna. Slöjdlärarna fick lämnade sina önskemål. Dessa gick igenom men det var även meningen att den skulle hyras ut till kvällsaktiviteter. Det fanns två olika budgetar, utemiljö hade egna pengar och det satsades obegränsat med pengar på skolgården.

Skola D

Här finns två rektorer varav en var med i bygg-gruppen från början och det var rektorn för sarskolan. Den andra rektorn kom in i bilden när ritningarna hade kommit igång. Sarskolan var med redan från början och tankarna om integrering kom redan på den skola som eleverna gått på tidigare där grundskolan lämnade plats till vad en del kallade ”de stackars handikappade barnen”. Rektorn bildade en arbetsgrupp med all personal som tillsammans fick fundera över en verksamhetsvision. Det skulle mer handla om vilken funktion skolan skulle ha än om hur den skulle se ut. Det skulle vara en skola för alla. Personalen skulle jobba i arbetslag med olika yrkeskategorier och ha en helhetssyn på lärandet. Dokumentation om detta finns numera i en pärm. När de var klara med dessa diskussioner tog de kontakt med fyra arkitekter och bad dem rita förslag på en skola som passade denna verksamhetsvision. Förslaget diskuterades med föräldraföreningen och personalgruppen. Det förslag som bäst stämde in på deras verksamhetsvision vann trots att det var det dyraste förslaget. De ville ha en skola med mötesplats i centrum. Trots att det var olika avdelningar skulle det vara mycket möten. Detta medförde att man skulle vandra mot mitten, därför lades all praktisk estetisk verksamhet här såsom slöjd, bibliotek, idrott och musik och detta var en bärande tanke som

denna arkitekt lyckades rita. Likaså var det viktigt att eleverna skulle kunna röra sig i byggnaden och kunna gå i strumplästen. Skolan är byggd som fyra hus som hänger ihop. Det fanns inte någon bestämd summa pengar utan man utgick ifrån behovet och det viktigaste var att det stämde in med förslaget.

Fråga 3

Vilka har varit involverade och vilka har haft störst inflytande?

Skola A

Det fanns olika grupper som arbetade med detta: en styrgrupp bestående av politiker, rektor och förvaltningschef, en projekteringsgrupp bestående av kommunens tekniska kontor, byggherrarna och rektor och en referensgrupp bestående av representanter från personalen, föräldrar och elevrepresentanter. Arkitekten hade störst inflytande.

Skola B

Rektor och all personal samt föräldrarepresentanter och utvecklingsansvarig på förvaltningen som var projektledare. Arkitekten var med hela tiden. Hela gruppen var ett enda stort arbetslag. Ekonomin hade ett visst inflytande men det fanns krav på att de uppdrag som satts upp som mål skulle genomföras.

Skola C

Lärare, rektor, föräldrar, fack, arkitekt och den kommunala förvaltningen med ansvar för fastigheter har varit med. Personalen hade mycket inflytande både i projekteringsgruppen och under byggnationen men de fick gå via kommunens tekniska nämnd till arkitekten när de ville göra någon förändring på ritningarna.

Skola D

Rektor och all personal deltog, föräldraföreningen blev informerad på möten och så småningom arkitekten. Personal med rektor har haft störst inflytande.

Fråga 4

Vilken syn har ni på bygg-gruppens tillvägagångssätt?

Skola A

Utformningen av skolan var redan klar när personalen kom in, personalen hade väldigt lite att säga till om. Arkitekten ville inte ändra på mycket men några små praktiska förslag lyssnade hon till, såsom personalens förslag till ett loft i varje hemvist, sparksocklar under köksbänkarna, timer till spisen och tvättmaskin i de hus där fritidshemmen finns. Personalen har utgått ifrån husen och gått in för att titta på hur de kan utforma en bra pedagogisk verksamhet. Det var svårt att koppla bort tanken på den traditionella skolan och det blev mycket diskussioner.

Skola B

Arkitekten var viktig och hon tog till sig personalens tankar om arbetsätt och pedagogiskt tänkande. Hon blev expert på allt. Skolan skulle både utformas efter läroplanens intentioner men den skulle även vara en miljöskola med urinseparering, självventilation, rapsoljauppvärmning, kompostering och källsortering. Många tekniskexpertisgrupper var inblandade. Men det hade varit bra om de hade gjort en uppföljning och utvärdering av toalett,

ventilation och värme. Skolan har nämligen problem med värmen vintertid. Det är viktigt att dokumentera de beslut som fattas och få feedback på dem och lär sig av misstagen.

Skola C

Vi såg inte mycket av arkitekten, han syntes mest vid avsyningarna. Förvaltningens två fastighetsskötare hade koll på allt och lyssnade på personalen. Samarbetet var bra. Personalen upplevde att de hade inflytande, men att de kom in i slutskedet av byggprocessen. En miss var att vaktmästaren inte var med i bygg-gruppen.

Skola D

Kommunen lät ett kommunalt bostadsbolag bygga skolan och kommunen hyr den av ett kommunalt aktiebolag. Ingen annan i kommunen var inblandad i bygg-gruppen. Rektor och personal hade full frihet att bestämma över hur skolan skulle se ut. Därefter kom arkitekten in. Personalen har fått stort förtroende att ansvara för hela skolbygget. En konsult kom in när det var dags att bestämma inredningen. Arkitekten lyckades bra med sitt uppdrag. Hon bemödade sig om att lyssna på och sätta sig in i hur personalens tankar gick. Hon samtalade med personal från träningsklass och särskola och resonerade med dem vad de behövde och satte deras tankar på pränt. De hade en bestämd yta att hålla sig inom så de fick hela tiden tänka på att omdisponera ytan. Det var viktigt att alla ytor användes maximalt. Detta innebar att de fick ge avkall på vissa saker som att slopa matsal och en stor samlingshall för att ge plats till personalarbetsplats, skolbibliotek, musikrum och aktivitetsrum. När ritningen kom fick var och en av pedagogerna titta på ritningen och vara med och påverka sina ansvarsområden. En särskild skolgårdsgrupp hade ansvaret för utemiljön och skolgården och de hade en markarkitekt till hjälp.

Fråga 5

Hur tungt vägde de specialpedagogiska frågorna och är skolan lokaler lämpliga för att möta alla barn?

Skola A

De pedagogiska frågorna vägde lika tungt som de funktionella. Särskolebarnen är integrerade i klasserna. Skolans lokaler är lämpliga för att kunna möta alla barn. Skolans arbetssätt som går ut på att barnen ska använda alla sinnen och anpassa allt efter deras olika lärstilar gör att det passar alla. Husen ligger på markplan så det är lätt att gå ut. De har skapat mycket inlärningsmiljöer ute och där finns ingen begränsning för vad man kan göra. Det finns en specialpedagog som handleder personalen.

Skola B

Lokalmässigt fattas det lite men skolans uppdrag att lära med alla sinnen och hitta alla barns inlärningsstil har varit med från början. Det saknas små grupprum för de barn som vill ha mer lugnt omkring sig. Här är väldigt rörligt med mycket öppna ytor. Det finns inga särskolebarn här, det finns en särskola i staden. Men skolan har barn som behöver olika slags stöd. Det finns en specialpedagog på halvtid för handledning och stöd till personal och elev.

Skola C

Specialpedagogen hade inget att säga till om och det togs ingen hänsyn till specialpedagogiska tankar i bygget. Det skulle finnas rullstolsramper men det var integreringen av fritids och förskoleklass som var viktigast. En förskollärare, en

fritidspedagog och en lärare arbetar i ett arbetslag om 22 barn. Detta skapar möjlighet för barnen. Det finns alltid någon vuxen till hands och här finns många rum att kunna gå ifrån till.

Skola D

De specialpedagogiska frågorna vägde mycket tungt. Skolans lokaler är lämplig för att möta alla barn.

Fråga 6

Vad är ni mest nöjd med idag?

Skola A

De har bra miljö inomhus när man ser sig omkring och detta att bara öppna altandörren och gå ut i trädgården. Deras utomhuspedagogik som de utvecklat och att alla fått utbildning i detta är helt fantastiskt. Fjärilsträdgården bakom centrumhuset och ängen med fornåkern där de kan leka arkeolog, skogen bakom kärret och närheten till många natursköna platser.

De är mest nöjd med den yttre miljön. Här har de varit med och påverkat och utvecklat, gjort uteklassrum och byggt upp gatan för olika ämnen. Deras skolskog som de kallar för läroriket har byggts upp i form av olika undervisningsrum.

Skola B

De är mest nöjda med caféet som blivit en mötesplats och mittpunkt för både barn och vuxna, detta gör att personalrummet sällan används. Ateljén och datarummet som inte bara är en datorsal utan mer utsträckt. Utemiljön är något positivt som skolan fick extrapengar till och där de sökt projekt pengar.

Skola C

Integreringen av förskolebarn och fritidsbarn i skolan är de mest nöjda med.

Skola D

Mest nöjda är de med att inkluderingen blev lyckad. På förra skolan var det tydligt att det var "två skolor" i en skola, där man inte gjorde mycket tillsammans. Det var vi och dom där, särskola och grundskola hade möten var för sig. När de två rektorerna började arbeta tillsammans hade de med sig dessa tankar om gemensamma möten. Personalen har förstått betydelsen av de gemensamma mötena för att inkluderingen skulle bli lyckad.

Inkluderingen syns tydligt när skolan har storsamlingar och avslutningar – förr var det elever från grundskolan som gjorde framträdanden och särskoleleverna var med och tittade på – nu är det inte så längre. Det finns en värme i grundskoleelevernas uppträdande gentemot särskoleleverna. När särskoleleverna gör framträdandena, skrattar man inte åt dem utan man skrattar med dem, man lyfter dem. Det blir naturligt att möta människor med funktionshinder för grundskoleelever och det är en tillgång för våra grundskoleelever. Skolbyggnaden inbjuder till möten.

3.2.3 Intervju med arkitekt

Eftersom arkitekten har en annan roll i byggprojekteringen är frågorna till honom lite annorlunda, därför presenteras hans intervjuresultat separat.

Intervjun genomfördes den 3/2 2005 i ett konferensrum på ett arkitektkontor i en halländsk stad. Vår respondent är arkitekt och arkitektbyråns huvudrepresentant i att projektera ombyggnaden av den skola som är med i vår studie.

1. Hur har skolprojekteringarna och skolbyggnaderna förändrats i tiden?

För cirka 15 - 20 år sedan, fanns det klara riktlinjer för hur en skola skulle se ut. Staten, dvs skolöverstyrelsen, gav direktiv och definierade allt i detalj. Saker som exakta mått på klassrum fanns reglerat. Den hårda styrningen gjorde att alla skolor såg ungefär likadana ut. De var byggda i ett plan med långa korridorer i flyglar och klassrum på cirka 60 kvadratmeter. Förutsättningarna för nybyggnation av skolor ändrades för oss som arkitekter när kommunerna fick huvudansvaret för skolbyggandet.

Viktiga faktorer för hur skolbyggnaderna nu utformades tror jag dels var att man ibland ville ha åldersblandat grupperna och dels att fritidshemmen alltmer skulle lokalintegreras. Personalen skulle också börja arbeta i arbetslag. Detta medförde också andra krav på lokalerna. En annan sak som har hänt är att lärarnas arbetstidsavtal har förändrats. Förr kunde lärarna ofta gå hem efter genomförda lektioner. Numera är de bundna till skolan under en längre tid. Detta ställer större krav på arbetsplatser i skolan för lärarna. En annan sak som påverkar är att det numera nästan uteslutande är ombyggnader av gamla skolor. Detta gör att man till en viss del är bunden till hur skolan såg ut innan ombyggnaden. På 60- och 70-talet var det ofta nya skolor man byggde. Därför kunde man direkt anpassa lokalerna till verksamheten. Man var i regel grupper på 25-30 elever i rummet som var cirka 60 kvadratmeter. Bedrev man katederundervisning med stora klasser var lokalutnyttjandet bra. Problemen kom när man ändrade arbetssätt. Ett flexiblere sätt att undervisa krävde flexiblere lokaler. Smårum, studiehallar och mediatek efterfrågades. Rummen blev för få och korridorerna för stora.

2. Förr var det staten som gav direktiv och arkitekten ritade. Hur ser det ut idag?

Arkitektbyrån deltar för närvarande i tre skolprojekt, varav skola E är det ena. Skolans personal är representerad i byggprocessen. Även representanter från kommunernas fastighetsförvaltning är med i bygggrupperna. I skola E:s kommun har man endast gjort en preliminär bedömning av hur mycket ombyggnaden kommer att kosta och därför är inte kostnadstaket riktigt lika definitivt.

Ett byggprojekt som tidsmässigt löper parallellt med denna skola är skola F. Skolan är byggd i sten i flera våningar.

Byggprocessen för skola F inleds med att arkitektbyrån får i uppdrag att göra en grovskiss över hur skolan skulle kunna byggas om. Denna skiss presenteras för all personal på skolan och de delas in i grupper för att diskutera. Av skolans totalt 70 personal utses en bygggrupp på 25-30 stycken. 2 skolledare ingår också. Denna grupp träffar arkitekterna ungefär en gång i veckan under en period. Som underlag för arbetet skriver kommunen ett lokalprogram. Resultatet blir en skiss över skolan som är så detaljerad att den går att kostnadsberäkna. Efter kostnadsberäkningen är det politikernas sak att godkänna eller underkänna projektet. Blir det dyrare än vad som var beräknat från början riskerar man att tvingas att antingen förändra skisserna eller att senarelägga projektet. Här arbetar kommunerna lite olika. I den kommun skola F ligger har angivits ett kostnadstak. Överskrids detta godkänns inte projektet.

3. Vilka är för- respektive nackdelarna med dessa sätt att arbeta?

Skola E kommuns sätt att arbeta gör oss mer flexibla. En alltför fast budgetram kan innebära dåliga kompromisser och kortsiktiga lösningar. Samtidigt kan man förstå att kommuner, såsom kommunen för skola F, vill ha en hård kontroll på sina investeringskostnader.

4. Vilkas intressen i byggprojekteringsgrupperna påverkar slutresultatet mest?

Deras ambition är att tillmötesgå personalens önskemål. Skolledningen påverkar om den finns representerad. Personalen vet hur skolan fungerar och har visioner om hur den nya skolan ska bli. Ibland kan det vara lätt att personalen fastnar i detaljer. I projekterings inledning får skola E en lista på saker som ska finnas i den ombyggda skolan. Man utgår ifrån vad som finns på skolan idag och skriver ner vad man vill ha utöver detta. För att uppfylla dessa krav krävs ganska stora tillbyggnader. Det kanske hade varit bättre att börja med att beskriva ett arbetssätt, en vision. Därefter kan man titta på hur skolan ska förändras så den är anpassad till verksamheten.

En uppgift som arkitekterna har i inledningsskedet är att komma med lite annorlunda lösningar. Det är ju lätt att man som lärare blir lite hemmablind. De plockar idéer från andra skolor. Både sådana som vi själv har varit med och ritat och sådana vi läst om i arkitektidskrifter och dylikt. Ibland köper personalen deras förslag. Gör de inte det backar arkitekterna i regel och låter processen gå vidare.

5. Kan du se någon fara med att personalen får för mycket att säga till om?

Arkitekter i förprojekteringen gör ibland lite orealistiska skisser över hur den nya skolan ska se ut. Personalen har svårt att överblicka kostnaderna och rekommenderar den mest tilltalande skissen. Det finns också exempel där enskilda lärare drivit sina frågor väldigt starkt och lyckats få igenom speciellt utformade salar som sedan inte kunnat utnyttjas fullt ut för att läraren slutat när ombyggnaden var klar. Det är viktigt att inte fokusera för mycket på detaljer. När personalen gjort studiebesök på andra ombyggda skola finns det en risk för att denna skola blir normgivande.

6. Finns det någon skillnad mellan personalens och ledningens syn på ombyggnaderna?

Rektorerna är mer pålästa på läroplaner och andra direktiv. De är ofta mer visionära än lärarna, som mer ser de praktiska lösningarna. Rektorerna har ett ansvar för att styra in på målen. I skola F: s kommun, där man har större erfarenhet av skolombyggnader än skola E: s kommun, skrivs visionära ombyggnadsprogram. Dessa styr också in byggprojekteringen på mer visionärt tänkande.

7. Innebär nytänkande vad det gäller lokaler även att pedagogiken förändras, (en skola för alla "tänket") och hur tänks det vad det gäller ny- och ombyggnader av skolor i framtiden?

Det beror nog mycket på ledningen. Det krävs både kraft och mod att driva igenom sina visioner i praktiken. Det finns massor av exempel på att ombyggda lokaler har inneburit förändrad verksamhet.

Eftersom ombyggnader är mycket billigare än nybyggen gäller det att ta vara på de skolor som finns. Skolan måste se på de lokaler som finns och försöka utnyttja dessa så effektivt som möjligt. Om korridorerna minskas och klassrumsstorleken anpassas finns mycket ytor att spara. Lokalerna måste också bli mer flexibla. Ett rum ska kunna hysa mer än en verksamhet. Det är exempelvis inte ekonomiskt försvarbart att ha separata fritidslokaler.

3.2.4 Projekteringsprocessen vid skola E:s ombyggnad

Detta är en beskrivning av projekteringsprocessen inför skola E:s ombyggnad. Då en av oss deltar i projekteringen använder vi oss av egna iakttagelser som underlag för undersökningen. Dessa är nedtecknade i form av loggbok. Dessutom har vi tillgång till skisser och mötesprotokoll. Sammanställningen utförs så att en beskriver och en tecknar ner resultatet.

Skola E är en före detta låg- och mellanstadieskola, numera F-6-skola belägen i ett litet samhälle. Den betjänar för närvarande cirka 300 elever. På skolan finns också två fritidshem. Skolan är byggd på 1960-talet och ombyggd på 1970-talet. Den kan beskrivas som en vad Bjurström (2004) betecknar som en paviljongskola. Den består av tre avlånga byggnader med långa korridorer och med stor klassrum på rad. Ombyggnad av skolan har diskuterats under många år, beslut har fattats och pengar har anslagits, men renoveringen har skjutits upp vid flera tillfällen på grund av att kommunens dåliga ekonomi har tvingat fram omprioriteringar. Mögelsanering av förskola och utbyggnad av gymnasielokaler är exempel på investeringar som har fått gå före.

Argumentet för renovering är i första hand lokalernas låga standard. Underhållet anses eftersatt och skolan blir alltmer nedsliten. Personal och ledning hävdar också att lokalerna är dåligt anpassade till modern pedagogik.

2002 gör rektor, utbildningsförvaltningschef och chef för teknik och servicenämnden ett underlag för renovering och kommer fram till att det kommer att kosta 30-35 miljoner att bygga om skolan.

Kommunfullmäktigebeslut om förprojektering tas.

All skolans personal informeras, och en heldag för gemensam brainstorming avsåts i oktober 2003. Syftet med dagen är att personalen tillsammans ska börja fundera på en vision med den nya skolan och en mängd förslag kommer in.

En skolbygg-grupp på 12 personer tillsätts med uppgift att fånga upp, bearbeta och sammanställa dessa förslag.

Ett halvår jobbar de med detta en gång i månaden, medarbetare är kommunens teknik- och servicekontor.

Under den här tiden tillsätts också en styrgrupp bestående av utbildningsnämndens ordförande, chefen för utbildningsförvaltningen och chef för teknik- och serviceförvaltningen. Dessutom är representanter för både skolledning och personal med. Denna grupp ska dels vara en länk mellan skolpersonal, kommunal förvaltning och politikerna. Dessutom ska den samla information som ska vara till grund för framtida beslut.

Nästa steg är att upphandla arkitekt för förprojektering. Skolans bygg-grupp blir en projekteringsgrupp och minskas till fyra personer. Här ingår representant för lärarförbundet, en specialpedagog och en representant för ledningen. Denna grupp blir central i hela byggprojekteringen, och jobbar intensivt med arkitekterna.

Denna grupp är också representerad i övriga konsultgrupper såsom köksgrupp, markgrupp, teknik och inommiljögrupp (se bilaga IV).

Arkitektgruppen skissar fram ett förslag till ritning som till stor del bygger på personalens synpunkter.

Det sker 7-8 möten under en termin och utöver detta en tät mail- och telefonkontakt mellan grupp och arkitekt.

Skolans projekteringsgrupp ska också inhämta förslag ifrån kollegerna och informera om resultatet kontinuerligt.

Efter brainstorming där man får önska fritt blir det arkitektgruppens uppgift att prioritera och sammanställa alla förslag för att få ner skisserna på en realistisk nivå. En ganska förvirrad men kreativ fas inleds när pedagoger, arkitekter och byggkonsulter ska sammanföra sina förslag.

Skolans projekteringsgrupp hamnar så småningom i en svår situation eftersom mycket får prioriteras bort och det blir gruppens uppgift att presentera detta för kollegerna. Senarelagd byggstart på grund av kommunens dåliga ekonomi och förändrade grundförutsättningar då matsalen ska servera dubbelt så många som det var tänkt utan att nya medel tillskjuts skapar besvikelse bland personalen. En viss irritation ifrån projekteringsgruppens sida gentemot arkitekterna uppstår när den anser att dess förslag inte får tillräcklig genomslagskraft i skisserna. Så småningom när gruppen dels känner ökat stöd ifrån kollegerna och dels inser att arkitekternas lösningar ofta är bra uppstår konsensus i gruppen. Kort därefter kan gruppen presentera en skiss som de flesta är nöjda med.

Ett antal konsulter, som exempelvis ansvarar för att ta fram underlag för el, vatten- och avlopp, utemiljö, ventilation och köksrenovering är också engagerade i projekteringen. De gör en inventering av befintliga lokaler, skissar på vad som behöver göras inom sitt område vid renoveringen och kostnadsberäknar detta. Kostnaderna sammanställs av kommunens projektledare.

Vid sammanställningen visar det sig att kostnaden för renoveringen hamnar på cirka 60 miljoner, istället för beräknade 30-35 miljoner. Orsaken till den stora skillnaden är bland annat att ombyggnaden av kök och matsal blir mycket dyrare, en omläggning av skolans trafikmiljö tillkommer och kostnad för evakuering, det vill säga var undervisningen ska bedrivas under byggtiden, saknas i det första underlaget. Konsulterna får nu i uppdrag att undersöka om det finns möjlighet att kapa kostnader någonstans. Efter översynen, där bland annat markarkitekten valt billigare material och evakueringskostnaden kunnat halveras, kan den beräknade kostnaden minskas till 55 miljoner.

Styrgruppens uppgift blir att presentera projektet för representanter för kommunstyrelsen, eftersom det är kommunens styrelse som fattar det slutgiltiga beslutet om renoveringen. Skolans projekteringsgrupp informerar fortlöpande föräldraföreningens styrelse om projektets framskridande. De är också med på föreningens årsmöte där de presenterar ritningar och gången i projekteringsarbetet.

I maj 2005, när denna undersökning sammanställs, bereds frågan om renovering av skolan av ansvariga, för att så fort som möjligt kunna behandlas på ett kommunstyrelsesammanträde. Målsättningen är att ombyggnaden ska kunna inledas vid årsskiftet 2005-2006.

3.2.6 Slutsats

Vi finner ett stort engagemang hos respondenterna. Samtliga visar en vilja att dela med sig av sina erfarenheter och sitt deltagande i projekteringen av sin skola. Även arkitekten menar att projektering av skolbyggen ger en extra dimension eftersom det innebär en möjlighet för honom att vara delaktig i den pedagogiska diskussionen.

Vi märker att begrepp som en skola för alla, inkludering och ett specialpedagogiskt perspektiv tolkas olika av respondenterna. Någon associerar direkt till lokaler som är speciellt anpassade till att ta emot barn med speciella behov, rullstolsramper och handikapptoaletter, medan andra ser att en skola anpassad för miljö och natur möjliggör en undervisning där alla sinnen tas tillvara och detta menar de främjar alla barn och är en anledning till att de lyckas med inkludering. Någon menar att det faktum att särskola och grundskola har samma lokaler, tillsammans med en målmedveten strategi ifrån ledningens sida, skapar goda förutsättningar för att sammanfläta dessa verksamheter.

Respondenterna ger oss en bra bild över hur projekteringsarbetet gått till och en del reflektioner över sin egen roll i processen. De berömmar arkitekter som de anser vara lyhörda för personalens synpunkter och de anser att de visar stor kunskap i pedagogiska frågor. De anser sig i stort sett vara nöjda med resultatet, det vill säga sin nya skola, även om det finns detaljer som de vill förändra.

Uppdragen och syftena med skolorna har varit olika. Ekologi och miljö har varit ett viktigt mål för någon skola, medan andra har haft integrering av olika verksamheter som sitt mål. I vår fältstudie har vi tydligt kunnat märka dessa olika målsättningar.

Respondenterna som arbetar på skolor anser att förfaringssättet med personalinflytande har varit unikt för just deras skola. Vi har konstaterat att förfaringssättet är ganska likt bland de nybyggda skolorna. Den pågående byggprocessen som vi följer uppvisar också ett mönster som liknar de fyra undersökta skolornas.

Vi tycker att de intervjuade på ett bra sätt har hjälpt oss med att uppnå vårt syfte med undersökningen genom att redogöra för byggprocessen, beskriva sin syn på sin egen och andras roll och skildrat verksamheten i den nya skolan.

5 Diskussion

Allt mänskligt skapande föregås av en idé. När vi bygger skolor är dessa ett uttryck för en mängd olika tankar. Saker som makt, omtanke, bekvämlighet, effektivitet, mänsklig fåfänga och skönhet är faktorer som påverkar tillkomsten av en skolbyggnad. Vi kan också konstatera att skolan är en gammal institution med starka traditioner där alla har en egen bild av hur skolan ska se ut baserad på bland annat sina egna skolerfarenheter och sin kunskapssyn. I våra intervjuer har vi märkt att många är medvetna om detta men att de ändå upplever en svårighet med att frigöra sig från den traditionella bilden av hur skolan ska vara. Eftersom folkskolan har verkat i ett och ett halvt sekel är det inte så konstigt att det är svårt att på kort tid genomföra stora förändringar. Vi anser att det är av stor vikt att vi som verkar inom skolan är förtrogna med både folkskolans historia och vilka drivkrafter som ligger bakom tillkomsten av nya skolbyggnader. Utan dessa kunskaper blir det svårare att genomdriva positiva förändringar och istället finns det en risk för att antingen förändringar uteblir eller att vi faller för modeflugor som inte innebär en förbättring av skolan.

Vi upplever att de personer som har ingått i vår undersökning både pedagoger, arkitekter, skolledare m.fl. har stor kunskap om de pedagogiska riktlinjerna i skolan. Att skolans personal besitter denna kunskap är ju inte så konstigt men däremot är det glädjande att konstatera att andra aktörer som arkitekt och politiker uppvisar stort kunnande i dessa frågor. Vid något tillfälle har vi kunnat konstatera att i diskussioner mellan arkitekt och pedagoger har arkitekten stått för visionerna medan pedagogen stått för det traditionella tänkandet.

De personer vi intervjuat har visat stor entusiasm och varit väl förberedda vid intervjuerna. De har med stolthet visat upp sina nybyggda skolor. Naturligtvis är dessa personer färgade av sitt engagemang och deras beskrivning av både byggprojektering och den färdiga skolbyggnaden tenderar till att bli alltför positiv. Detta är ju inte så konstigt med tanke på att de är delvis medansvariga för slutresultatet. I egenskap av arbetstagare förväntas de dessutom vara lojala med sin uppdragsgivare. Därför kan vi inte förvänta oss en kritisk granskande hållning ifrån dessa personer. Bjurström (2002) skriver också om det problemet att få respondenterna att inta en kritisk hållning när han utvärderar skola 2000-projektet. Vi själva måste också vara medvetna om att vi både tolkar intervjuerna och beskriver skolbyggnaderna utifrån våra egna kunskaper och erfarenheter. Eftersom vi båda arbetar inom skolan och läser specialpedagogik färgas våra intryck av detta. Resultatet i undersökningen får inte uppfattas som en genomlysande granskning av skolorna utan i stället försöker den lyfta fram positiva saker som gjorts för att skapa en skola tillgänglig för alla elever. Det trevliga bemötande vi har fått vid besöken på skolorna kan ha påverkat oss till att se skolornas förtjänster mer än att granska dem kritiskt. Inte heller i den litteratur vi läst har det framkommit mycket kritik mot skolor och skolprojekt. Ofta har författarna varit inblandade i projekten. Naturligtvis är beskrivningen av skola E: s byggprojektering färgad då den speglar en persons upplevelser av projekteringen.

Birgerstam (2000) beskriver en metod som påminner om tillvägagångssättet vid inledningen av skola E: s projektering. Genom att sammanföra, kategorisera och omformulera de data man arbetar med ges deltagarna en möjlighet att tänka i andra banor. Om man ifrågasätter invanda tankemönster uppkommer nya lösningar.

”Man letar efter information från många olika tänkbara infallsvinklar och utgångspunkter för att samtidigt belysa så många aspekter och beroendeförhållanden som möjligt. Detta gör informationen till en

sammansatt och mångdimensionell röra, vilket tycks gynna den intuitiva förståelsen” (Birgerstam s.200).

Gemensamt för alla skolor vi skrivit om i litteraturdelen är att barnen och lärandet påstås vara i centrum. Men utgångspunkten vid projekteringen och byggandet är delvis olika. I skolorna i skola 2000 konceptet är organisationen av lärarlag och elevgrupper viktig, Waldorfskolorna trycker mer på det estetiska och skolprojekten i Lund har haft miljötänkandet som ledstjärna. Liknande skillnader har vi upptäckt i våra intervjuer där skola A och B har en tydlig miljöprofilering, skola C har integrering mellan sexåringar och grundskola som målsättning och skola D har integreringen mellan särskola och grundskola som sitt mål. En intressant sak är att skola A kopplar miljötänkande och närheten till naturen som ett verktyg till att skapa en skola för alla. Skola A färdigställdes 1995 medan skola D blev färdig först 2002. Vi funderar på om det kan vara så att skolor i allmänhet för tio år sedan hade miljö och kretsloppstänkande som vision medan vi på 2000-talet hellre talar om inkludering. Om vi går ifrån ett miljötänkande till ett inkluderingstänkande kan vi fråga oss vilken effekt detta får för barn med speciella behov.

Fram till 1989 har skolöverstyrelsen en styrande roll var det gäller utformandet av skolbyggnader. Bjurström (2002) skriver att detta ger staten ett stort inflytande över skolbyggnadernas utformning. Det är rimligt att anta att den lokala kommunpolitikern och även de övriga aktörerna vid utformandet av en skola inte är lika förtrodda med läroplaner och övriga styrdokument som de sakkunniga på skolöverstyrelsen. På de flesta skolor har pedagogerna varit med i byggprocessen och fått ganska stora möjligheter att påverka utformningen av byggnaderna. Kommunens politiker har alltså delegerat ut ganska mycket till skolorna. Det är av yttersta vikt att någon bevakar att skolan utformas på ett sådant sätt att den harmonierar med styrdokumentet. Likaså att det tydligt framgår vem som bär det yttersta ansvaret för resultatet. Kanske finns det en risk att personalen på skolan har en bild av sin nuvarande skola som den förmedlar vidare till bygg-gruppen. Detta kan innebära att vi bygger en skola som är bättre anpassad av dåtidens styrdokument än framtidens. Därför är det viktigt att personer utifrån med pedagogiska visioner är med i projekteringen. Respondenterna har beskrivit ett intressant växelspel mellan arkitekt, inredare, markarkitekt, kommunala tjänstemän och skolans personal. Barn och föräldrar har varit med anmärkningsvärt lite vid projekteringen.

Vi kan alltså konstatera att en mängd olika intressen bör få vara med och styra utformandet av en ny skola. Styrdokument och barnperspektiv nämns ofta som ledstjärnor men det faktum att skolornas personal ofta är i majoritet i projekteringsgrupperna gör att risken finns att det blir personalens frågor som får mest gehör. Vi ser en fara i att specialpedagogen, som ska föra fram ”en skola för alla”-perspektivet, riskerar att få stå tillbaka och istället får personalfrågorna dominera. Vidare medför personalens stora inflytande över byggandet att de som representerar de anställda lätt hamnar i en intressekonflikt. Det kan exempelvis innebära att de blir de som får informera om kompromisser för att göra bygget billigare och att meddela senareläggning av projektet. Arkitekten riskerar å sin sida att bli alltför tillmötesgående mot personalen, eftersom han är beroende av att samarbetet fungerar för att få behålla sitt uppdrag.

Om vi ringar in tre viktiga intresseområden som påverkar den nya skolans utformning finner vi att olika personer företräder olika intressen. Ledningen deklarerar klart att det är läroplanens och andra styrdokument intressen de företräder. Personalen som ofta representeras av fack- skyddsombud riskerar att fokusera på sina egna intressen. Vi hade

önskat att specialpedagogerna i byggprojekteringsgruppen hade haft ett ännu tydligare uppdrag att företräda barnen och argumentera utifrån ett barnperspektiv.

90-talets skolor har en mer hemlik atmosfär i utformningen. Detta tolkar Bjurström (2002) som ett resultat av den läroplan som kom 1980. Detta kan ses som en tröghet att implementera en ny läroplan i skolan. Trögheten kan också bero på att Lgr 80: s idéer om en mer samhällsnära skola till en viss del strider mot de tankar som historiskt sätt varit skolans kännemärke. Gårdsäter och Mitchell (1999) skriver ju att det har varit en gemensam nämnare över tiden att skolans undervisning skiljer sig från samhället i övrigt. Det vardagliga livet har sina uppgifter och skolan har sina.

Olsson (1999) beskriver hur det under senare år satsas mycket på skolgårdar runt om i landet. Vi har konstaterat att på de skolor vi besökt har det lagts ner både mycket arbete och mycket pengar för att få en trivsamt och funktionell utemiljö.

Bjurström (2004) skriver om den statliga centrala rollen över skolbyggandet fram till 1989 och att denna medförde att alla svenska skolor såg nästan likadana ut. De skolor vi har besökt är samtliga byggda efter 1989 och ser alla väldigt olika ut. Detta tror vi är resultatet av kommunernas inflytande över skolbyggandet. Ett exempel är bruksortskommunen där man lät bygga en bruksgata kantad av små träbyggnader för att symbolisera ortens brukstraditioner.

Vi märker i intervjuerna och i litteraturen att begreppet specialpedagogik och inkludering tolkas av respondenter och författare på väldigt olika sätt. En del associerar med särskilda utrymmen till specialundervisning och om skolan har en lokal som är lämplig för särskoleklass. Andra kan se att lämpliga lokaler är sådana att alla kan vistas i dem tillsammans oavsett vilka behov barnen har.

Under undersökningens gång väcks det många nya frågor som vi blir intresserade av. Vi har på skola D sett vilken avgörande skillnad nya lokaler har för integreringen av särskola och grundskola det hade varit intressant att följa de inblandade pedagogerna och eleverna för att undersöka vad förbättringen beror på. Vidare hade det varit spännande att undersöka barnens syn på sin fysiska miljö. Vi har också kunnat märka att skolprojekteringar främjar den pedagogiska debatten på skolan i allmänhet. Finns det någon medveten tanke bakom detta och i så fall vem är igångsättare och pådrivare? Vi har valt att undersöka skolor i Sverige men det hade varit intressant att undersöka skolor i andra länder. Vilka inkluderingsidéer finns i andra delar av världen här har vi kanske mycket att lära.

Gemensamt för alla skolor vi har besökt är att personal som varit inblandad i bygget har haft alldeles för lite tid för sitt uppdrag. Idealiskt hade varit om det givits möjligheter till mycket studiebesök och mycket diskussioner dessutom hade det varit bra om det fanns lättillgänglig litteratur i ämnet. Tyvärr är majoriteten av böckerna både för svåra och för omfattande och är oftast skrivna ur arkitektens och inte pedagogens perspektiv. En enkel handbok med samlad erfarenhet tycker vi hade varit önskvärt.

6 Sammanfattning

Denna uppsats tar upp frågor som berör tillkomsten av skolbyggnader. Vi tittar på hur själva projekteringsprocessen går till och hur de inblandade ser på sitt uppdrag och likaså hur skolorna lyckas skapa en skola för alla. Dessa frågor försöker vi belysa utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv. Uppsatsen inleds med en fördjupningsdel där vi väver samman allmänna teorier och praktiska exempel som har haft betydelse för skolbyggnaders utformning.

Vi börjar med en historisk tillbakablick på hur skolbyggnaderna har utformats från folkskolans tillblivelse i mitten på 1800 – talet fram till idag. Därefter har vi valt att belysa en del skolprojekt och skolor vi funnit intressanta. Vi tar också upp några exempel från norska skolor. Barnens perspektiv och utemiljön har fått ett eget kapitel. Vi avslutar litteraturdelen med att redogöra för några idéer och strömningar som har påverkat tillkomsten av våra skolbyggnader. Mycket av vår litteratur sorterar under ämnet arkitektur och endast en del av litteraturen är skriven ur ett pedagogiskt perspektiv.

Resultatdelen inleds med att vi beskriver undersökningsmetod. Vi beskriver skolorna vi besöker, vi intervjuar åtta personer, två pedagoger, fem skolledare och en arkitekt, som tillsammans representerar fyra olika skolor och en arkitektbyrå. En undersökning av en byggprojektering ingår också. Vi gör en kort sammanfattning av svaren där vi redogör för hur byggprojekteringarna har gått till och hur de olika respondenterna ser på sitt uppdrag. Vi har funnit att de flesta respondenter anser att de skapat en skola med möjlighet att möta alla elever. Däremot märker vi att synen på specialpedagogik och synen på integrering skiljer sig. Vissa sätter fokus på lokalanpassning medan andra lägger större vikt vid ett inkluderande förhållningssätt. En gemensam nämnare bland respondenterna är brist på tid för att utföra sitt uppdrag och i viss mån också brist på kunskap. Genom intervjun med en arkitekt får vi ta del av hans erfarenhet av att rita skolor och reflektioner över hur processen går till. Vi avslutar med att ta upp några frågor som vi ställt oss under arbetets gång och gärna vill diskutera. Dessutom ger vi förslag på nya frågeställningar att undersöka.

Referenser

- Abildtrup Johansen, B., Rathe, A. L. & Rathe, J (1997). *Möjligheternas barn*. Stockholm: Tryckeri AB Primo.
- Armstrong, F., Armstrong, D. & Barton, L. (2000). *Inclusive Education. Policy, Contexts and Comparative Perspectives*. London: David Fulton Publishers.
- Bergström, M. (1990). *Hjärnans resurser – en bok om idéernas uppkomst*. Jönköping: Seminarium.
- Birgerstam, P. (2000). *Skapande handling, om idéernas födelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjurström, P. (2004). *Att förstå skolbyggnader*. Stockholm: Universitetservice US AB.
- Bjurström, P. (2002). *Skolbyggnad och arbetslag –en fallstudie i Futurum*. Stockholm: Arkitekturskolan KTH.
- Bjurström, P & Stålbom, G. (2002). *Waldorfpedagogikens byggnader – En förstudie*. Stockholm: Arkitekturskolan KTH.
- Carlsson, S. & Rosén, J. (1961). *Svensk historia 2*. Lund: Esselte studium.
- Cold, B. (2002). *Skolemiljo, fire fortellinger*. Oslo: Kommuneförlaget AS.
- Crafoord, C. (1994). *Människan är en berättelse*. Köping: Natur och kultur.
- Drougge, S. (2001). *I Ur och Skur i skolan*. Stockholm: Friluftsförbundet.
- Dysthe, O. (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Forsman, H. (1997). *Skola 2010, institution, lärotorg eller...?* Stockholm: Kommentus förlag AB.
- Hindberg, B. (1999). *När omsorgen sviktar. Om barns utsatthet och samhällets ansvar*. Borås: Centraltryckeriet.
- Gårdsäter, H. & Mitchell, C. (1999). *Skolboken*. Stockholm: Bonniers utbildning AB.
- Kullberg, B. (2004). *Etnografi i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Liedman, S-E. (1997). *I skuggan av framtiden. Modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Bonnier Alba.
- Kunskapsförlaget. (2000). *Norstedts uppslagsbok*. Verona: EBS.
- Närvänen, A- L. (1999). *När kvalitativa studier blir text*. Lund: Studentlitteratur.

- Olsson, T. (1995). *Skolgården - det gränslösa uterummet*. Uppsala: Almqvist & Wiksell tryckeri AB.
- Rabén & Prisma. (1994). *Prismas nya uppslagsbok*. Stockholm: Förlagsaktiebolaget Otava.
- Skantze, A. (1989). *Vad betyder skolhuset? Skolans fysiska miljö ur elevernas perspektiv studerad i relation till barns och ungdomars utvecklingsuppgifter*. Stockholm: Pedagogiska institutionen.
- Skolverket. (2002). *Grundskolans kursplaner och betygskriterier*. Västerås: Fritzes.
- Skolöverstyrelsen. (1969). *Läroplan för grundskolan*. Stockholm: Liber.
- Skolöverstyrelsen. (1980). *Läroplan för grundskolan. Allmän del*. Stockholm: Liber.
- Tideman, M., Rosenqvist, J., Lansheim, B., Ranagården, L. & Jacobsson, K. (2004). *Den stora utmaningen. Om att se olikhet som resurs i skolan*. Halmstad: Tryckeri AB.
- Tiller, T. & Tiller, R. (2003). *Den andra dagen. Ett vidgat rum för lärande*. Stockholm: Runa förlag.
- Trost, J. (1997). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Fritzes.
- Utbildningsdepartementet. (2001). *Salamanca-deklarationen*. Stockholm: Svenska Uneskorådets skriftserie.
- Utbildningsförlaget. (1962). *Läroplan för grundskolan*. Stockholm: Skolöverstyrelsen.
- Utbildningsförvaltningen. (2000). *Förskoleplan och skolplan för Laholms kommun*. Laholm.
- Vetenskapsrådet. (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-vetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Wallin, E. (2000). *Skola 2000. Nu! En helhetssyn på pedagogik, arbetsorganisation och fysisk miljö*. Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning.
- Wretman, S. (2002). En skola som går före. *Skolbarn*, 1. 6 – 21.

Internetadresser:

[http://katalogen.nu/\(25/1 2005\)](http://katalogen.nu/(25/1 2005))

Frågor till intervjun:

- 1. Vilket år startade ni bygg-gruppen?**
- 2. Hur har projekteringen av er skola gått till?**
- 3. Hur mycket tid har projekteringen tagit?**
- 4. Hur mycket styrde ekonomin?**

- 5. Vilka har varit involverade?**
- 6. Vilka har haft störst inflytande?**
- 7. Vilken syn har ni på bygg-gruppens tillvägagångssätt?**

- 8. Hur tungt vägde de specialpedagogiska frågorna?**
- 9. Är skolans "lokaler" numera lämpliga för att möta alla barn?**
- 10. Vad är ni mest nöjd med idag?**

Intervjuer från skola A, B, C och D

Intervju med rektorn på skola A

1. 1994 startade projektgruppen
2. Jag jobbade heltid under ett halvår med projekteringen som ansvarig för den inre verksamheten. Jag fick tjänstledigt ifrån min tjänst som skolledare på en skola för att kunna jobba med detta.
3. 1995 var skolan färdig.
4. Inte alls.
5. Jag som skolledare, arbetsgrupp, referensgrupp, personal från olika facken, föräldrarepresentanter och elevrepresentanter. Och så satt jag ju även på byggmöten vi hade en projektansvarig för själva byggnationen vi sammanträffade ofta. Vi hade byggmöten varje vecka ibland var fjortonde dag.
6. Jag framförde personalens talan men vi hade nog lika mycket att säga till om eftersom vi hade en arbetsgrupp med täta möten.
7. Själva utformningen av skolan var redan klar när vi kom in, för det var en arkitektävling. Vi har utgått ifrån husen och gått in för att titta på hur vi kan utforma verksamheten. Själva byggnationen var klar vi fick utgå ifrån att göra en bra pedagogisk verksamhet av den. Arkitektfirman i Göteborg, arkitekt, en kvinna. Inredare och landskapsarkitekt var kvinnor. Alltså vi var fyra kvinnor som arbetade med bygget. De praktiska och pedagogiska frågorna gick hand i hand, i och med att jag hade personalen som referensgrupp så var ju dessa frågor med väldigt mycket. Det är ju bara att få funktionsdugliga lokaler och se hur vi kan använda det vi har fått och i miljön använda det i undervisningen. Kursplanen är invävd hela tiden. Och när vi ser på sättet vi jobbar med miljön går så det helt igen i läroplanen.
8. Blev det som vi tänkt oss. Eftersom husen redan bildat en färdig stomme så har vi satsat mer på att påverka den yttre miljön. Se fördelarna med att både använde de yttre och inre miljön. Kanske det är därför som vi har utvecklat så mycket det här med utomhuspedagogiken. Vi har ställt oss frågan: vad kan vi göra bättre utomhus som vi inte kan göra inne i lektionssalen. Vi är trångbodda och har svårt att gå undan i smågrupper, men vi försöker hitta andra lösningar. Inga slöjdsalar, idrottshall blir körda till en annan skola. Särskolebarnen är integrerade i klasserna.
9. Vi har ju skapat väldigt mycket inlärningsmiljöer, viktigt jobba med alla sinnen och se att se barnen lär sig på olika sätt och att vi skapar en bra lärandemiljö. Klassrummet inne är begränsat men det finns ingen begränsning när du går ut.
10. Jag är nöjd med den yttre miljön det här att vi har varit med och kunnat påverka den och utveckla den hela tiden, göra uteklassrum byggt upp gatan för alla olika ämnen, och vi har en skolskog som vi kallar läroriket och där har vi också byggt upp mycket med olika undervisningsrum. Vi har en föränderlig utemiljö utvecklingen stannar inte upp utan det byggs vidare hela tiden.

Intervju med fritidspedagog på Skola A

1. I början på 90-talet började tankarna på en ny skola. Det togs ett politiskt beslut på detta, bygg-gruppen startade 1994. Färdig augusti 1995.
2. Politikerna ville bygga en miljöskola, nya miljötänkandet med kompostering,

2. källsortering ett slutet system med avloppet. Annonserade fick in förslag. Vinnande förslaget en arkitektfirma i Göteborg. Arkitektens tankar om småskalighet och traditionen att vårt samhälle ju är ett brukssamhälle. Hon ville lägga husen längs en bruksgata, det skulle vara små hus där varje grupp jobbade i sitt hus, finns ett centrumhus för gemensamma aktiviteter men det är för litet till 350 barn alla får inte plats på en gång. Men hittills har det fungerat bra med att vara utomhus för gemensamma aktiviteter. Arkitektens tankar var också att den dagen när inte skolan behövs ska den kunna användas till annat göra om lokalerna och ett litet hus blir mer gemenskap, det blev mycket diskussioner många hade tankarna på den traditionella skolbyggnaden men såg nog också nackdelarna med ett stort skolhus. Byggt av kvinnor förutom arkitekten så var inredningsarkitekt, landskapsarkitekt också kvinnor rektorn som är spindeln i nätet är också kvinna. Rektorn arbetade med detta på heltid under ett halvår. Hon arbetade med detta projekt och det var hon som kände mest och bäst för det här hur det skulle kunna bli.

Allt är gjort av naturmaterial men allt har inte varit bra vi har t ex fått byta ut lärkträden på altanen till impregnerat. Idag har de fått ge lite avkall på miljön för hållbarhetens skull.

3. 1,5 år
4. Det fanns obegränsat med pengar, 80-talet var en fantastisk tid då det fanns gott om pengar och detta var ju i skarven och följde med in på 90-talet man hade inte riktigt upptäckt då att pengarna skulle komma att ta slut. Politikerna ville bygga skolan på det här viset skulle vara det bästa de ville ha ett flaggskepp att visa upp. Fantastiskt egentligen.
5. Det fanns olika grupper som arbetade med detta: en styrgrupp bestående av politiker, rektorn och förvaltningschefen, och en projekteringsgrupp tekniska, byggherrarna och rektorn och referensgrupp bestående av representanter från personalen, föräldrar och elevrepresentanter (fick bl. a. provsitta stolar).
6. Arkitekten hade störst inflytande tuff kvinna som visste hur hon ville ha det ”Jo jag kan ändra på det men det vill jag inte”. Vi hade väldigt lite att säga till om som personal, små praktiska saker som ett förslag om ett loft i varje hemvist, sparksocklar under bänkarna i köken, timer till spisen tvättmaskin i de husen som fritidshemmen finns.
7. Det var varken bra eller dåligt ibland kan det bli för mycket tyckande. Det var mycket diskussioner men det är kanske svårt att koppla bort tanken på traditionella skolan också. Resultat blev ju bra.
8. Tanken på hur vi skulle arbeta på denna skola skulle vara att specialläraren jobbade integrerat i klasserna. Det skulle inte finnas några särskilda rum för special eller svenska två. Det var svårt för specialläraren som varit van vid att arbeta mer enskilt med eleverna hon gick i pension efter några år. Numera arbetar en specialpedagog och ger handledning. Vi arbetar integrerat men vi har tysta rummet där vi kan sitta i lugn och ro vid behov. Vi har tänkt om lite till hösten för då blir det ett tomt klassrum och där kommer de att ha specialundervisning för barn som skulle ha gått i annan särskola. Vi har många barn med särskilda behov i klassen men det fungerar bra. Vi är två lärare som arbeta med klassen och var fjortonde dag får vi handledning av specialpedagogen.
9. Arkitekten bestämt.
10. Vi har en fantastisk miljö inomhus när man tittar sig runt omkring och detta att bara öppna altandörren och gå ut i trädgården. Utomhus har vi de olika lärmiljöerna som vi har skapat på skolan är fantastisk. Från början fanns det ingenting i stort sätt bara sten. Det skulle ju vara så. Fjärilsträdgård bakom centrumhuset, stenmonumentet, växthuset,

fotbollsplan, ängen med fornåker och en grop där vi kan leka arkeolog (som personal ställt i ordning), en labyrint, liten dunge, ny lekplats för EU-pengar, grillplats, klätterträd, skogen bakom tossakärret, närheten till många natursköna platser, 1,5 km till Lärariket vår skolskog som bruket äger. Bra med småhus ett arbetslag i varje hus, och ibland Utomhuspedagogiken som vi har utvecklat är helt fantastiskt och att vi får arbeta med detta. Alla har fått utbildning i detta.

10. Vårt arbetssätt att använda alla sinnen gör att det passar bra för alla Ligger på markplan. Vi är ute mycket. Vi ska anpassa allt efter barnens olika lärstilar.

Intervju med rektor och lågstadielärare/specialpedagog på skola B

1. Beslutet att bygga skolan blev –96. Politikerna fick i uppdrag –97 att bygga skolan. På våren –97 ett och ett halvt år innan skolan startade annonserades tjänster ut med mycket tydlig sökprofil på hur man skulle arbeta dessa tillsattes ett år in skolan blev färdig. Det var en utvecklingsansvarig på barn och ungdomsförvaltningen och jag (rektor) som formulerade det första där men politikerna som anslog mål och visioner. Föräldraföreningen gjorde skrivelser och jobbade för att en skola skulle byggas i byn vid havet. Rektor och föräldrahåll sedan togs beslut.
2. Först har man diskuterat mål och visioner, läroplan och arbetssätt, sedan efter det man formade man lokalerna. Unikt. Arkitekten bestämdes under resan gång så hon var med i arbetet med att diskutera mål och visioner och diskutera fram arbetssätt hon blev involverad i tolkningen av läroplanen. Innan det lade flera arkitekter fram förslag i arkitekttävling, en kvinnlig arkitekt vann hon låg närmast i tänket. Det var personalen som var med och formade innehållet, rum, lokaler och storleken förutom de ramarna som fanns vi kunde ju inte få hur stort som helst. Arkitekten hade många idéer de var mycket utifrån hennes. Hon var med hela tiden. 15 anställdes ett år före skolan blev färdig vi fick olika uppdrag vad vi skulle jobba med någon var extra ansvarig för bygget.
3. 1 år.
4. Det var klart uttalat hur mycket huset skulle kosta och det var klart uttalat hur mycket barn det skulle finnas i skolan och utifrån det tillkom lärarresurser. Krav på de barn som gick på andra skolor och bodde i området plockades hem. Så skolan startade med full grupp. Vi hade en summa som vi måste hålla oss inom. Pengarna räckte inte till gymnastiksal och det står ju inte uttalat i kursplanen att man måste ha en idrottshall. Vi löser gymna annat vis är ute åker iväg till andra skolor vi får tänka på annat vis när det gäller gymnastik, åker till andra skolor gymnastikens hus, är ute och har bollsporter och andra utomhuslekar. Varenda beslut slöt vi till kursplanen.
5. All personal var engagerad i projektet och även föräldrarepresentanter. Ett år innan bygget startade vi föräldraföreningen som vi hade bra kontakt med och vi hade öppna föräldramöten för dem som bodde i området berättade hur vi gick till väga med projekteringen. Tror vi har nytta av det en styrka för föräldragruppen, nya för. har ärvt det vidare. Utvecklingsansvarig på förvaltningen hon var projektledare och också med under denna tiden.
6. Förutom ekonomin som har visst inflytande så var det ju de uppdrag som sattes upp mål, visioner att lära med alla sinnen. Hela gruppen var ett enda stort arbetslag. Alla hade sina ordinarie tjänster plus detta upptill så detta var kvällsjobb, en gång i månaden träffades vi. Ibland frigjordes vi en heldag från vårt ordinarie arbete för att vara med på föreläsningar Vi fick olika uppdrag vi skulle genomföra.

7. Arkitekten var en viktig person. Hon blev expert på allting hon hade väl en personlig läggning att ta till sig dessa tankar om arbetssätt och pedagogisk tänkande i sig. Det var ju inte bara detta att skolan skulle utformas efter läroplanens intentioner utan det skulle även vara en miljöskola med urinseparering, kompostering, källsortering självventilation, rapsoljeuppvärmning. Om det eventuellt skulle plocka ner någon gång i framtiden så ska det kunna återvinnas. Många teknisk expertis grupper var inblandade. Det de har missat är utvärdering och efterkontroller. I denna kommun ligger byggprojektgruppen och förvaltningsavdelningen på olika avdelningar men de skulle ha gjort uppföljning och utvärdering av toalett, ventilation, värmen. Problem med värmen vintertid. Typisk att man inte tar vara på följderna av de beslut man har fattat att man inte lär sig utav det och dokumenterar det blev det bra, hur blev det med det ingen feedback ingen som frågat hur det fungerat.
8. Lokalmässigt fattas det lite grann, Vårt uppdrag var ju att lära med alla sinnen och hitta varje barns inlärningsstil. Vi har kunskapstorg, ateljéavdelningen, rörelserum så de tankarna fanns ju med redan från början. Vi har inga små grupprum. Allt är väldigt rörligt här mycket öppna ytor. Vi skulle ha behövt smårum till de elever som vill ha mer lugn runt om sig.
9. Har inga särskolebarn. Lära med alla sinnen och hitta varje barn sätt att lära men lokalmässigt sätt för de som behöver sitta i lugn och ro fattas. Vi tycker att det hade varit bra att skolan skulle bli utvärderad lokal mässigt. Vi har begärt att bli utvärderade rent pedagogisk mässigt, har vi skött vårt uppdrag. Finns en särskola i Söndrum men nu ska särskolebarnen ut i skolorna. Vi har barn som har hörsel nedsättning, vi har barn som behöver olika slags stöd.
10. Vi är mest nöjda med caféet som blivit en mötesplats och mittpunkt för barn och vuxna vi går sällan in i personalrummet. Ateljén är också något vi är nöjda med. Utemiljön är ju också något som är positivt vi fick extra pengar till det samt att vi sökt olika projektpengar. Datarum är ju inte bara en datorsal utan det är ju utsträckt också.

Intervju med f.d. rektor på skola C

1. 1993 - 1994
2. Efter att ha varit i privata byggbranschen i några år och hållit på att rita och projektera hus blev jag erbjuden att söka en tjänst på skola C som rektor förvaltningschefen tyckte att det skulle passa mig. Han berättade att skolan skulle byggas och han visste att jag kunde det här med bygge rätt så bra. projekteringen hade redan påbörjats året innan. Nu skulle skolbygget starta viktigt att se till att det blev färdigt och det skulle utrustas och så. En annan skola skulle stängas. Vi fick organisera förflyttning av eleverna till en skola som i sin tur skulle flyttas till nästa skola så det blev rundvandring. Mycket diskussioner i början.
3. Ett och ett halvt år.
4. Inga bekymmer med pengar. Men blev ju tilldelad en stor pott. Lade ner mycket pengar på slöjdsalarna slöjdlärarna lämnade sina önskemål som gick igenom, meningen att lokalerna skulle hyras ut till kvällsaktiviteterna.
5. Det hade bildats en bygg-grupp i den var lärare, föräldrar, facket, skolledningen, arkitekt, förvaltningen som hade hand om alla fastigheter. De skulle försöka forma en skola så att alla skulle var nöjda. Inte vilken skola som helst utan Det var den första skolan som byggdes för 0-6 år (F-6) den skulle passa så att förskolebarn skulle kunna vara i sexårsgrupp men kunna gå in i första klass om de ville. Då var de tvungna att bygga på ett speciellt sätt så att det fanns utrymme att gå ifrån klassrummet ut till en

leksal men ha nära för att gå in i salen när de ville. De hade fått ihop en bra ritning när jag kom in i bilden. Fritids skulle också finnas i dessa lokaler, kök, idrottshall öppet från halv sju till halv sju. När jag kom in i bilden var ritningarna klara i stort så jag fick sätta mig in i detta och sedan så fick jag titta med övrig personal och se om det var några förändringar.

6. Personalen hade mycket inflytande både i projekteringsgruppen och efteråt men gick via kommunens tekniska nämnd till arkitekten.
7. Arkitekterna syntes mest vid avsyningarna. Förvaltningen hade två fastighetsskötare som hade hand om kommunens fastigheter de var väldigt duktiga de hade koll på allt vi hade mycket bra samarbete de ville göra det bästa för oss ville vi få något ändrat till ex flytta en vägg så var det inga bekymmer de ringde arkitekten jag gick alltid via dem Personalen upplevde det som de hade inflytande men att de kom in i senaste laget.
8. Hur mycket man än tänker på allt som ska finnas gör man misstag. Rullstolsramperna gjordes i kakel så de blev hala där hände halkolyckor för dem som inte satt i rullstol. Det skulle vara handikappvänligt. Mycket pedagogiska diskussioner före. Specialpedagogiken hade inget att säga till om. Och inget vi tog hänsyn till i bygget. Men på 22 barn fanns det tre personaler mitt på dagen som skulle täcka upp från halv sju till halv sju. Detta skapar möjlighet för barnen det finns alltid någon vuxen till hands och här finns många rum att kunna gå ifrån till. Första året lånade vi ut ett klassrum till special fyra utåtagerande elever med två personal i ena änden av huset positivt.
9. Det som var viktigt var integreringen av fritids och förskola. Det var sex arbetslag. I varje team skulle det finnas en förskollärare, en fritidspedagog, en lågstadielärare de skulle ha ett hemrum, grupprum, kyl, frys och spis matvrå plus en stor gemensam sal för tre grupper. Skolan var delad i två delar i varje del av huset låg tre arbetslag i mitten låg skolans kök, kansliet, personalrum (gemensamma utrymmen). Skolan var byggd för 150 elever. När jag kom in i bilden skulle jag sätta ihop arbetslagen. Hårda diskussioner jag ville ha personal som ville jobba på det här viset, med integrering av sexåringarna. Det blev mycket intervjuer om vilka som skulle följa med till den nya skolan Kommunalarbetsförbundet var emot lite för jag ville bara ha högskoleutbildad personal. Förskollärare, fritidspedagoger och lärare jobbade tillsammans. De som satt i bygg-gruppen visste inte om de skulle få jobba på den skolan eller inte det var inte klart i det skedet. De fick ha slutna omröstning på vilka de ville jobba med sedan fick jag se och höra mig för och kom till det skedet när jag hade fått ihop de här grupperna.
10. Två ekonomier. Ute miljön satsades mycket pengar på. Vet inte varför, men detta räknades inte in i bygget. Andra synpunkter: Det skulle ha byggts fler grupprum och större personalrum, större rum för vaktmästare och skolsköterska. Vaktmästaren skulle ha varit med i bygg-gruppen. Inredningspengarna tog slut ganska snabbt mycket gick åt till idrottshallen. Skolan ligger väldigt vackert.

Intervju av två rektorer på skola D

1. 1999 startade vi bygg-projekteringen.
2. Här finns två rektorer varav en var med i bygg-gruppen redan från början det var rektorn för särskolan. Den andra rektorn in i bilden när kommit igång ritningarna. Bildade en arbetsgrupp med all personal som började fundera över en verksamhetsvison alltså fundera över vad det skulle vara för en skola och det var mer om vilken funktion skolan skulle ha än om hur den skulle se ut det skulle vara en skola för alla personalen skulle arbeta i lag med olika yrkeskategorier, ha en helhetssyn på

lärande skulle vara flexibla, tankar om detta dokumenterades och finns numera i en pärm. När vi diskuterat detta tog vi kontakt med fyra arkitekter och bad dem rita förslag på en skola som passade denna verksamhetsvison. Särskolan var med redan från början, tankarna på integreringen började redan på första skolan där särskolan hade lokaler de andra fick flytta på sig för de ”stackars handikappade”. Förra skolan låg mitt inne i staden attraktivt område ett trevåningshus som inte var särskild handikappanpassat, ingen hiss, stora marmortrappor, kommunpolitikerna bestämde att en ny skola skulle byggas. Uppdraget gick till fyra arkitekter som kom med fyra olika förslag. Förslagen diskuterades med föräldraföreningen och personalgrupp, vi bestämde oss för det förslag som stämde in på vår verksamhetsvison men det var även det dyraste förslaget. Det fanns inte en bestämd summa pengar utan man utgick från behovet och det viktigaste var att det stämde in med förslaget. Vi ville ha en skola med mötesplats i centrum. Trots att man var på olika avdelningar skulle det vara mycket möten så att man skulle vandra hit till mitten därför lade vi all praktisk estetisk här, slöjd, bibliotek, idrott, musik och detta var den bärande tanken som denna arkitekt lyckades rita. eleverna ska kunna röra sig i byggnaden utan att behöva klä på sig och kunna gå i strumplästen för att komma hit det är byggt som fyra hus som hänger ihop (var ju modernt att bygga skolor i olika små hus), förra skolan försvårades samverkan mycket pga. att särskolan låg i en paviljong och lågstadiet i en annan just att det låg i olika byggnader gjorde det svårt och omständligt att förflytta sig. Kommunen lät ett kommunalt bostadsbolag bygga skolan och kommunen hyr den av ett kommunalt aktiebolag. Vi har en hyreskostnad på 6,8 miljoner om året. Ingen annan från kommunen var inblandad i bygg-gruppen vi hade full frihet att bestämma över hur skolan skulle se ut därefter kom arkitekten in. En konsult kom in när inredningen skulle bestämmas. Skolan vreds ett halvt varv för barnen kom från rätt sida och skolgården skulle ligga mer skyddad så den inte ligger vid vägen, gamla vägen flyttades till framsidan Jag tror att arkitekten lyckades med sitt uppdrag var att hon var den enda som bemödade sig om att lyssna på och sätta sig in i hur personalens tankar gick. Hon samtalade med personal från träningsklassen och särskolan och resonerade med dem vad de behövde och satte deras tankar på pränt. Hade en speciell yta att hålla sig inom Tänker sig klassrum vi fick hela tiden i den här processen tänka på att omdisponera ytan vad vi vill ha: arbetsrum för personalen, ville ha aktivitetsrum, ville ha ett speciellt rum för musikterapi, ett skolbibliotek, det innebar att vi fick ge avkall på vissa saker t.ex. kunde vi inte få matsal eller en stor samlingssal många har tyckt det varit negativt men viktigt att alla ytor används maximalt, äter i hemvisterna en stor fördel för de små barnen. Mottagningskök med matvagn. Mycket vi har som inte andra skolor har ex musikrum. Finns särskola i varje avdelning plats för upp till 12 elever särskolan plats för 25 grundskoleelever kunde ifrågasätta tyckte de fick för mycket plats. På förra skolan var det tydligt att det var två skolor i en skola vi gjorde inte mycket tillsammans det var vi och dom vi där särskola och grundskola hade egna möten. När vi två rektorer började arbeta tillsammans hade vi med oss dessa tankar om gemensamma möten. Skolbyggnaden inbjuder till möten viktigt när vi pratar om en inkluderande skola. När ritningen kom fick var och en av pedagogerna titta på ritningarna och vara med och påverka sina ansvarsområden. Glasdörrar i alla rum, du är synlig överallt, barnen vänjer sig vid att det går förbi folk hela tiden, se till att det blir intressant inne så de inte attraheras av något annat, även rektorsexpeditionen har glasdörrar, hos autismenheten finns ett undantag personalen som arbetade med dessa barn ville inte ha glasdörrar för de trodde barnen skulle bli störda. Sedan slutade de och den nya personalen frågade varför inte de hade glasdörrar. Den nya personalen

trodde inte på iden att barnen blev störda. Personalen har fått stort förtroende att ansvara för hela skolbygget. En del personal tyckte det var lite stort ansvar. En särskild skolgårdsgrupp som ansvaret för utemiljön det händer hela tiden nytt på skolgården tar hänsyn till att alla barn ska kunna tillgodoseas, de hade en markarkitekt. Inredningen skötte en enda person, inredningsarkitekten och hon var knuten till denna byggfirma. Inredningsarkitekten talade med alla var och en om praktiska saker som lådor, höjd på hyllor osv. men allt skulle vara enhetligt, gardiner, stolar m.m. Det finns lite kulturkrockar mellan fritids och skola, hemmiljö skolmiljö. All ämneslärare har fått vara med och utrusta sin sal. Vilken kunskap har vi egentligen t.ex. det är ingen sann kunskap att barn med autism inte kan vara i rum med glasdörrar. Räkna ut hur mycket tid personal har lagt ner på detta. Viktigt att det finns pengar till personalen för det extraarbete som det medför att vara med i bygg-gruppen. Alla har haft sina vanliga arbeten ingen har haft extratid för detta.

3. Tre år, skolan färdig 2002.
4. Inte något.
5. Personal med rektor, föräldraföreningen blivit informerad på möten och så småningom arkitekten.
6. Personal med rektor
7. Bra se ovan
8. Mycket tungt
9. Skolan lokaler är lämplig att möta alla barn.
10. Vi har inte lyckats med all information så att alla känt sig delaktiga får inte sätta fokus på det negativa men de har gjort kvalitetsundersökning och den visar att alla trivs men någon måste ta besluten. Vi är en bra bit på väg förr var det de där handikappade nu har alla ett namn. Det vi är mest nöjda med är att inkluderingen blivit lyckad. Personal säger nu att de inte förstått hur viktigt det var att vi hade gemensamma möten, förra skolan hade vi från början inte ens samma fikarum utvecklades till gemensamt fikarum men olika bord. Två delar i detta rum Tydligt vi ser på inkluderingen är när vi har storsamlingar och avslutningar – förr var det grundskola som gjorde framträdandena och särskoleeleverna med och tittade på- nu är det inte så längre och det finns en värme i grundskoleelevernas uppträdande när särskoleeleverna gör framträdande man skrattar inte åt utan man skrattar med alla tycker de är jättebra man lyfter dem. Det våra grundskolelever får gratis här som jag tror att man inte kan få på annat sätt utan det naturliga mötet med människor med funktionshinder som de får här det är en tillgång som våra grundskolebarn får.

Intervju med representant för arkitektbyrå

Intervjun genomfördes den 3/2 2005 på arkitektkontoret i en mellanstor stad. Arkitekten är delägare i byrån, som är stadens största arkitektkontor med 17 anställda. Den har uppdraget att vara med och projektera för ombyggnaden av skola E och arkitekten är arkitektbyråns huvudrepresentant i denna projektering.

Intervjun görs i ett konferensrum i arkitektbyråns lokaler.

1. Du har arbetat många år som arkitekt här i staden. Kan du beskriva hur skolprojekteringarna och skolbyggnaderna förändrats i tiden.

För cirka 15-20 år sedan, detta var innan jag själv började rita skolor, fanns det klara riktlinjer för hur en skola skulle se ut. Staten, dvs skolöverstyrelsen, gav direktiv och definierade allt i detalj. Saker som exakta mått på klassrum fanns reglerat. Grundaren till arkitektbyrån ritade många skolor på den tiden. Den hårda styrningen gjorde att alla skolor såg ungefär likadana ut. De var byggda i ett plan med långa korridorer i flyglar och klassrum på cirka 60 kvadratmeter. Skola E är ett bra exempel på hur en sådan skola byggdes. Ett högstadium i stan, är ritad av byrån och är byggd på liknande sätt. Han visar ett tidningsurklipp från 1960-talet som beskriver stadens ”nya” högstadium. Artikelnen beskriver hur väl skolbyggnaden är anpassad till den nya pedagogiken.

Förutsättningarna för nybyggnation av skolor ändrades för oss som arkitekter när kommunerna fick huvudansvaret för skolbyggandet. Detta var skedd för 15-20 år sedan.

2. Skedde förändringen direkt när kommunerna fick huvudansvaret?

Ja, det kan man säga. Samtidigt hände så mycket under denna period, så det är svårt att säga exakt vad förändringen berodde på. Viktiga faktorer för hur skolbyggnaderna nu utformades tror jag dels var att man ibland ville ha åldersblandat grupperna och dels att fritidshemmen alltmer skulle lokalintegreras. Personalen skulle också börja arbeta i arbetslag. Detta medförde också andra krav på lokalerna. En annan sak som har hänt är att lärarnas arbetstidsavtal har förändrats. Förr kunde lärarna ofta gå hem efter genomförda lektioner. Numera är de bundna till skolan under en längre tid. Detta ställer större krav på arbetsplatser i skolan för lärarna. En annan sak som påverkar är att det numera nästan uteslutande är ombyggnader av gamla skolor. Detta gör att man till en viss del är bunden till hur skolan såg ut innan ombyggnaden. På 60- och 70-talet var det ofta nya skolor man byggde. Därför kunde man direkt anpassa lokalerna till verksamheten. Man var i regel var grupper på 25-30 elever i rummet som var cirka 60 kvadratmeter. Bedrev man katederundervisning med stora klasser var lokalutnyttjandet bra. Problemen kom när man ändrade arbetssätt. Ett flexiblere sätt att undervisa krävde flexiblere lokaler. Smårum, studiehallar och mediatek efterfrågades. Rummen blev för få och korridorerna för stora.

3. Du berättade att förr var det staten och arkitekten som var aktörerna i byggprocessen. Staten gav direktiv och arkitekten ritade. Hur ser det ut idag?

Arkitektbyrån deltar för närvarande i tre skolprojekt, varav skola E är det ena. Skolans personal är i dessa projekt representerad i byggprocessen. Även representanter från kommunernas fastighetsförvaltning är med i bygggrupperna.

Ett byggprojekt som tidsmässigt löper parallellt med skola E är en skola i staden. Det är en 6-9-skola i centrala delen av stan. Skolan är byggd i sten i flera våningar.

Byggprocessen inleddes med att vi fick i uppdrag att göra en grovskiss över hur skolan skulle kunna byggas om. Denna skiss presenterades för all personal på skolan och de delades in i grupper för att diskutera. Av skolans totalt 70 personal utsågs en byggrupp på 25-30 stycken. 2 skolledare har också ingått. Denna grupp har träffat arkitekterna ungefär en gång i veckan under en period. Som underlag för arbetet har kommunen skrivit ett lokalprogram. Resultatet har blivit en skiss över skolan som är så detaljerad att den går att kostnadsberäkna. Efter kostnadsberäkningen är det politikernas sak att godkänna eller underkänna projektet. Blir det dyrare än vad som var beräknat från början riskerar man att tvingas att antingen förändra skisserna eller att senarelägga projektet. Här arbetar kommunerna lite olika. I vår stad har kommunen angivit ett kostnadstak. Överskrivs detta godkänns inte projektet. I skola E:s kommun har man endast gjort en preliminär bedömning av hur mycket ombyggnaden kommer att kosta och därför är inte kostnadstaket riktigt lika definitivt.

4. Vilka är för- respektive nackdelarna med dessa sätt att arbeta?

Skola E: s kommuns sätt att arbeta gör oss mer flexibla. En alltför fast budgetram kan innebära dåliga kompromisser och kortsiktiga lösningar. Samtidigt kan man förstå att kommuner vill ha en hård kontroll på sina investeringskostnader.

5. I byggprojekteringsgrupperna är många intressen representerade. Vilka anser du påverkar slutresultatet mest?

Vår ambition är att tillmötesgå personalens önskemål i så stor utsträckning som möjligt. Naturligtvis även skolledningen om den finns representerad. Personalen vet hur skolan fungerar och har visioner om hur den nya skolan ska bli. Ibland kan det vara lätt att personalen fastnar i detaljer. Ett bra exempel på detta är när ni på skola E i projekterings inledning fick lista saker ni ville att det skulle finnas i den ombyggda skolan. Man utgår lätt då ifrån vad som finns på skolan är idag och skriver ner vad man vill ha utöver detta. För att uppfylla dessa krav krävs ganska stora tillbyggnader. Det kanske hade varit bättre att börja med att beskriva ett arbetssätt, en vision. Därefter kan man titta på hur skolan ska förändras så den är anpassad till verksamheten.

En uppgift som vi som arkitekter har i inledningsskedet är att komma med lite annorlunda lösningar. Detta kan vara lite känsligt eftersom lärarna ibland kan känna det som ett ifrågasättande av deras arbete. Det är ju lätt att man som lärare blir lite hemmablind. Vi plockar idéer från andra skolor. Både sådana som vi själv har varit med och ritat och sådana vi läst om i arkitektidskrifter och dylikt. Ibland köper personalen våra förslag. Gör de inte det backar vi i regel och låter processen gå vidare.

6. Kan du se någon fara med att personalen får för mycket att säga till om?

En fara är att vi som arkitekter i förprojekteringen gör alltför glassiga, orealistiska skisser över hur den nya skolan ska se ut. Personalen har svårt att överblicka kostnaderna och rekommenderar den mest tilltalande skissen. En annan fara är att någon i personalgruppen driver sina frågor väldigt starkt. Det finns exempel där lärare lyckats få igenom speciellt utformade salar som sedan inte kunnat utnyttjas fullt ut för att läraren slutat när ombyggnaden var klar. En annan fara är som jag tidigare nämnt, en alltför stor fokusering på detaljer. När

personalen gjort studiebesök på andra ombyggda skolor finns det en risk för att denna skolan blir normgivande.

7. Finns det någon skillnad mellan personalens och ledningens syn på ombyggnaderna?

Rektorerna är förmodligen mer pålästa på läroplaner andra direktiv. De är ofta mer visionära än lärarna, som mer ser de praktiska lösningarna. Rektorerna har ett ansvar för att styra in på målen. I vår stad, där man har större erfarenhet av skolombyggnader än skola E:s kommun, skrivs visionära ombyggnadsprogram. Dessa styr också in byggprojekteringen på mer visionärt tänkande.

8. Innebär nytänkande vad det gäller lokaler även att pedagogiken förändras?

Det beror nog mycket på ledningen. Det krävs både kraft och mod att driva igenom sina visioner i praktiken. Ibland byts rektor mitt under ombyggnaden och den nya ledningen ser annorlunda på verksamheten. Det finns massor av exempel på att ombyggda lokaler har inneburit förändrad verksamhet. Ett exempel är en skola de besökt i Stockholm där man infört den sko-lösa skolan. Ett annat är skolan med flextid, där eleverna väljer att vara i skolan en morgontimme eller en eftermiddagstimme. Förutom pedagogiska vinster i form av mer halvklassstimmar ger detta ett effektivare lokalutnyttjande. En skola har ersatt matpersonal, städpersonal och vaktmästare med en skolvärd per arbetslag. Denna ansvarar för att maten serveras, för städningen och för att vaktmästarsysslorna blir utförda.

9. Hur ser du på ny- och ombyggnader av skolor i framtiden?

Det finns ganska mycket skolor som börjar bli slitna vilket innebär att det kommer att bli mycket ombyggnader även i framtiden. Eftersom ombyggnader är mycket billigare än nybyggen gäller det att ta vara på de skolor som finns. En tendens i kommunerna är att en större del av pengarna som anslås till skolor går till lokaler. Denna trend måste brytas. Därför måste vi se på de lokaler som finns och försöka utnyttja dessa så effektivt som möjligt. Om vi minskar korridorerna och anpassar klassrumsstorleken har vi mycket ytor att spara. Lokalerna måste också bli mer flexibla. Ett rum ska kunna hysa mer än en verksamhet. Det är inte ekonomiskt försvarbart att ha separata fritidslokaler.

Skola E:s Projektorganisation

